

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Barbora Lipowczanová

Nejlepší zájem dítěte a trest odnětí svobody rodiče

Diplomová práce

Olomouc 2023

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „*Nejlepší zájem dítěte a trest odnětí svobody rodiče*“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje. Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 99.886 znaků včetně mezer.

V Olomouci dne 1. 4. 2023

Barbora Lipowczanová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce JUDr. Zdeňkovi Červínkovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, vstřícný přístup a rychlost v rámci komunikace a konzultací. Rovněž děkuji mému partnerovi a mé rodině za podporu, kterou mi poskytovali v průběhu celého studia.

Obsah

Seznam zkratek.....	5
Úvod.....	6
1. Vymezení základních pojmů.....	11
1.1. Nejlepší zájem dítěte.....	11
1.1.1. Pojem a zakotvení v právní úpravě.....	11
1.1.2. Faktory při posuzování NZD.....	14
1.1.3. Pojetí NZD v judikatuře Ústavního soudu, ESLP a SDEU.....	17
1.2. Zohlednění nejlepšího zájmu dítěte v rámci posuzování druhu a výše trestu.....	19
2. Nález Ústavního soudu ze dne 7. 8. 2017, sp. zn. II. ÚS 2027/17.....	22
2.1. Skutkový stav věci a rozhodnutí obecných soudů.....	22
2.2. Ukládání trestů a posouzení nejlepšího zájmu dítěte.....	23
3. Nález ÚS ze dne 9. 5. 2018, sp. zn. IV. ÚS 2/18.....	26
3.1. Skutkový stav věci a argumentace soudů v napadených rozhodnutích.....	26
3.2. Vliv rodičovství a nejlepšího zájmu dítěte na vazbu rodiče.....	27
4. Nález ÚS ze dne 14. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 950/19.....	32
4.1. Skutkový stav a rozhodnutí obecných soudů.....	32
4.2. Nejlepší zájem dítěte a jeho zohlednění v rámci soudních řízení z pohledu Ústavního soudu.....	33
5. Uložit či neuložit nepodmíněný trest odnětí svobody rodiči pečujícímu o nezletilé dítě? To je, oč tu běží!.....	38
5.1. Zohledňují, respektive mají soudy v rámci rozhodování o trestu rodiče zohledňovat nejlepší zájem dítěte?.....	39
5.2. Měl by být nejlepší zájem dítěte důvod pro neuložení nepodmíněného trestu odnětí svobody jeho rodiči? Pokud ano, pak za jakých okolností?.....	41
6. Závěr.....	44
7. Seznam použitých zdrojů.....	46
7.1. Monografie a komentářová literatura.....	46
7.2. Právní předpisy a soft-law.....	46
7.3. Články v odborných časopisech.....	47
7.4. Judikatura.....	47
7.5. Internetové zdroje.....	48
7.6. Sborníky.....	49

Seznam zkratk

Sp. zn.	Spisová značka
ÚPD	Úmluva o právech dítěte (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.)
LZPS/Listina	Usnesení ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších prepisů.
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
SDEU	Soudní dvůr Evropské unie
NZD	Nejlepší zájem dítěte
Výbor	Výbor pro práva dítěte
TZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
Obecný komentář č. 14	Obecný komentář Výboru pro práva dětí č. 14 z roku 2013 k právu dítěte na uplatňování jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska.
Úmluva	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.)

Úvod

Cílem mé diplomové práce je problematika nejlepšího zájmu dítěte¹ a jeho uplatnění v situacích, v nichž hrozí odloučení nezletilých dětí od rodičů z důvodu omezení svobody rodiče, a to zejména uložením nepodmíněného trestu odnětí svobody. *Nejlepší zájem dítěte* (dále jen „NZD“) je velice často skloňovanou zásadou při rozhodování o dětech či o věcech, které mají na děti přímý či dokonce nepřímý dopad. Nicméně zároveň je dle mého názoru velice těžko uchopitelnou zásadou, a to zejména v naší společnosti. Naplnit obsah tohoto pojmu náleží orgánům ho aplikujícím, jelikož nelze jednoznačně dopředu určit jeho obsah pro každou situaci. Je vždy potřeba brát ohledy na jednotlivé okolnosti a specifika každého případu. Mezi lidmi se názory na to, co je v nejlepším zájmu dětí liší. A to jak v průběhu plynutí času, tak i v rámci jedné generace. Proto je důležité si alespoň v obecných rysech objasnit, co tato zásada znamená a jaký má význam, jelikož její správné/nesprávné užití může výrazně ovlivnit nejen daná rozhodnutí, ale i životy dotčených osob.

Myslím si, že to, čemu NZD vděčí za svou širokou použitelnost v širokém spektru situací, a tím dodává této zásadě velký význam, zároveň způsobuje problémy při aplikaci této zásady. Nejlepší zájem dítěte je totiž velice obecný a neurčitý institut. Byť se judikatura soudů, komentářová literatura i mnoho autorů snaží o definování této zásady, podstatné je, že tento zájem dítěte bude mít odlišný obsah podle toho, v jaké společnosti a společenské situaci se ho budeme snažit naplnit.

Dítě i rodič mají i za situace, kdy zde hrozí faktické omezení výkonu rodičovské odpovědnosti² z důvodu odsouzení rodiče, právo na šetření jejich práv, zde zejména v souvislosti s výkonem rodičovských práv, práva na styk, výchovu a výživu, etc. V těchto situacích se dostávají do výrazného střetu různé zájmy společnosti, kdy jistě každý z nás by měl v jednotlivých případech odlišný názor na to, který ze zájmů má převážet. Těmito zájmy jsou nejlepší zájem dítěte a zájem na odsouzení a také potrestání pachatele.

¹ Článek 3 Úmluvy o právech dítěte (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.); HOFSCHEIDEROVÁ, Anna. In: DUŠKOVÁ, Šárka a kol. *Úmluva o právech dítěte. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 41-73.

KRATOCHVÍL, Jan. In: KÜHN, Zdeněk a kol. *Listina základních práv a svobod. Velký komentář*. Praha: Leges, 2022, s. 1136–1140.

² K rodičovské odpovědnosti viz například ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, 350 s.

Mnou zvolená situace, je pro dítě ale i pro rodiče v drtivé většině případů vypjatá a nesprávné posouzení v těchto případech může způsobit mnoho škod, které vzhledem k povaze problému nemusí být napravitelné, a to zejména tehdy, kdy se bude jednat o děti nízkého věku či o děti, které budou na svých rodičích z jakéhokoli důvodu výrazně závislé. Problémem může samozřejmě být jak nepřiměřené odsouzení rodiče-pachatele, tedy odsouzení v rozporu s nejlepšími zájmy dítěte, tak neodsouzení rodiče-pachatele v případech, kdy by měl převážít zájem na odsouzení pachatele a jeho potrestání a s tím související náprava takového člověka. Vyvažování těchto dvou zájmů je tedy enormně důležité a soudy by jim měly věnovat náležitou pozornost a dostatečný prostor v odůvodněních svých rozhodnutí.

Zabývat se touto problematikou považují za velmi podstatné. Byť je většina lidí přesvědčena, že si je vědoma toho, jaký by měl být nejlepší zájem dítěte v té které situaci, není tomu vždy tak. Ve společnosti je na dítě mnohdy pohlíženo nesprávným způsobem. S odkazem na stanovisko Výboru pro práva dítěte ve vztahu k ČR z roku 2011 CRC/C/CZE/CO/3-4, ze dne 4. 8. 2011, § 34 k tomuto Kateřina Šimáčková ve svém článku ke komentáři k Úmluvě o právech dítěte uvádí: „*Hlavní deficit ochrany dětí v České republice lze spatřovat v tom, že děti vnímáme spíše jako objekty ochrany, než jako respektované aktéry svých životů.*“³ V tomto článku rovněž odkazuje na Zprávu o ochraně práv dětí přijatou Benátskou komisí v roce 2014, kde bylo zmíněno, že *jsou to dospělí, kdo drží ve vztahu k dítěti ve svých rukou bránu ke spravedlnosti*. Proto je důležité na tato slova myslet a správně vymezit nejlepší zájmy dětí a tyto pak aplikovat.

Trest odnětí svobody⁴ je jeden z druhů trestů obsažených v našem trestním zákoníku (dále jen „TZ“)⁵, kdy lze říci, že je to trest nepřísnější a je ho vždy potřeba použít jako prostředek *ultima ratio*. Trest odnětí svobody může mít více podob, a to podobu nepodmíněného trestu odnětí svobody, trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem a s podmíněným odkladem s dohledem. Jeho uložení je však vždy výrazným zásahem do celé řady práv člověka, nicméně v právní úpravě je celá řada pravidel, která mají zajistit, že nepodmíněný trest odnětí svobody bude ukládán jen v nejzávažnějších případech, nebo v případech, kdy jiná sankce již nepostačuje. Zcela zřejmě je zasahováno do osobní svobody a

³ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. *Šárka Dušková, Kamila Kouřilová, Anna Hofschneiderová – Úmluva o právech dítěte. Komentář* [online]. Advokátní deník, 2. 11. 2021 [cit. 8. 2. 2023]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2021/11/02/sarka-duskova-kamila-kourilova-anna-hofschneiderova-umluva-o-pravech-ditete-komentar/>.

⁴ JELÍNEK, Jiří. In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou, Komentář*. 8. vydání. Praha: Leges, 2020, komentář k § 54 - § 56 TZ.

⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

dalších občanských práv a svobod člověka. Tyto práva a svobody jsou upraveny na národní úrovni zejména v Listině. Zásah do těchto práv bude mít odlišnou intenzitu dle délky trvání trestu. Horní hranice tohoto druhu trestu je upravena, a to ve výši 20 let.⁶ Není to však nejvyšší možná délka trvání. Tuto hranici lze ale překročit pouze za situace, kdy jsou splněny podmínky pro mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody⁷, pokud je ukládán výjimečný trest⁸, případně tehdy, pokud je ukládán trest odnětí svobody pachateli trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny.⁹ Hranici trestu je možné taktéž snižovat, a to na základě § 58 TZ. Nepodmíněný trest odnětí svobody je subsidiární a z § 55 odst. 2 TZ se jasně podává, že je to trest, který by měl být u méně závažných trestných činů s horní hranicí trestní sazby do pěti let zcela výjimečný. Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody je upraven trestním řádem¹⁰, zvláštním zákonem¹¹ a také Řádem výkonu trestu odnětí svobody.¹²

Jelikož je NZD neurčitým právním pojmem, výrazně se do formování definice a upřesnění aplikace této zásady zapojuje soudní praxe. Pro Českou republiku je relevantní jak náš Ústavní soud, tak mezinárodní soudy jako je ESLP či Soudní dvůr EU a praxe těchto soudů, zejména však Ústavního soudu, bude v této práci rozebrána.

Cílem mé práce bude mimo jiné posouzení toho, zda trestní soudy v rámci rozhodování o trestu mají zohledňovat rovněž nejlepší zájem dítěte. Dále se pak budu snažit zhodnotit, zda by rozpor s nejlepším zájmem dítěte měl být důvodem pro neodsouzení rodiče k nepodmíněnému trestu odnětí svobody a jaké parametry k tomuto vymezuje náš Ústavní soud.

Ve své práci jsem popsala neurčitý pojem NZD, tak jak je vnímán na mezinárodní i vnitrostátní úrovni, zejména s ohledem na to, jak tento pojem vykládá Výbor pro práva dítěte (dále jen „Výbor“) v jeho Obecném komentáři č. 14 z roku 2013 k právu dítěte na uplatňování jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska (dále jen „Obecný komentář č. 14“) či soudy ve své judikatuře. Dále pak věnuji úvahu tomu, v rámci čeho a proč mají soudy povinnost zohlednit NZD při ukládání trestní sankce. V následujících kapitolách se věnuji již konkrétním

⁶ Ustanovení § 55 odst. 1 zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁷ Tamtéž, § 59..

⁸ Tamtéž, § 54.

⁹ Tamtéž, § 108.

¹⁰ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

¹² Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

rozhodnutím Ústavního soudu a závěrům, které Ústavní soud ve svých rozhodnutích vyslovil a zdůrazňuji, na čem Ústavní soud především založil svá rozhodnutí.

Pro mé potřeby jsem zvolila tři rozhodnutí Ústavního soudu, a to nálezy sp. zn. II. ÚS 2027/17, sp. zn. IV. ÚS 2/18 a sp. zn. IV. ÚS 950/19. Tento vzorek jsem získala následujícím způsobem. V rámci vyhledávání v databázi rozhodnutí Ústavního soudu NALUS jsem použila zejména hesla „nejlepší zájem dítěte, odsouzení, rodič a trest odnětí svobody“, a to pro fulltext vyhledávání. Rozhodnutí Ústavního soudu vyplynulo z tohoto vyhledávání více, nicméně z daných rozhodnutí jsem zvolila ty, která se explicitně věnovala ukládání trestních sankcí rodiči a výměře trestu odnětí svobody rodiči, a to v souvislosti s nejlepším zájmem dítěte. Řada rozhodnutí se zabývala spíše již stykem uvězněného rodiče s dítětem. Jeden z nálezů se zabývá rovněž vazbou, jakožto institutem zbavujícím rodiče osobní svobody před vynesemím pravomocného rozhodnutí ve věci samé. Tento náleží jsem do mé práce zařadila z toho důvodu, že vazba má na vztah rodiče a dítěte obdobné dopady jako samotné odsouzení k trestu odnětí svobody a může se mnohdy svým trváním srovnávat s trváním nepodmíněného trestu odnětí svobody.¹³ Mám za to, že jsem takto zvolila relevantní vzorek nálezů Ústavního soudu, které se mnou rozebírané problematiky dotýkají. Úmyslně jsem pak ze svého výběru vyřadila rozhodnutí Nejvyššího soudu, byť je v těchto věcech samozřejmě dovolání obecně přípustné, a to s výjimkou rozhodování o věcech vazebních.¹⁴

Považuji za nutné rovněž rovnou upozornit na to, že dané téma je propojeno s celou řadou dalších problematik, které by si jistě také zasloužily bližší posouzení, nicméně nebudou obsaženy v této práci. Na problematiku odsouzení rodiče k nepodmíněnému trestu odnětí svobody navazuje neméně složitá oblast, kdy je rodič již ve výkonu trestu a příslušné orgány by měly osobní kontakt rodiče s dítětem, pokud možno, pomoci realizovat a zachovat tak rodinné vazby. V drtivé většině případů bude jistě v nejlepším zájmu dítěte se s takovým rodičem stýkat, byť si to druhý rodič nemusí vždy myslet.¹⁵ Dle mého názoru totiž nelze vždy souhlasit s tvrzením, které se někdy ve společnosti objevuje, že odsouzený rodič rovná se špatný rodič. Pokud bude dítěti s jeho rodičem ve styku bráněno, bude to mít dopady zejména na nezletilé dítě, které může podstatnou část svého dětství strávit bez jednoho z rodičů a jeho vlivu. Tento okruh problémů však není obsahem mé diplomové práce.

¹³ Blíže se k tomuto vyjadřuji v kapitole 3.

¹⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 4. 2017, sp. zn. 6 Tdo 353/2017, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2018, sp. zn. 11 Tdo 1361/2018.

¹⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 12. 2017, sp. zn. I. ÚS 3296/17, nález Ústavního soudu ze dne 8. 8. 2017, sp. zn. II. ÚS 22/17.

Závěrem považuji za vhodné uvést, že jsem pro účely této práce vycházela ze zdrojů dostupných ke dni 1. 10. 2022.

1. Vymezení základních pojmů

S ohledem na téma diplomové práce považuji úvodem za podstatné vymezit zejména pojem nejlepší zájem dítěte, a také stručně popsat postup soudu při posuzování druhu a výše sankce pro pachatele TČ, resp. popsat, zda a případně v rámci čeho je u tohoto zohledňován NZD. Co se týká nejlepšího zájmu dítěte, pak jak jsem zmínila již výše, není možné jednoznačně definovat, co vše tento pojem obsahuje, a to zejména proto, že je to pojem neurčitý a může tedy mít v různých kontextech různý obsah. Nebylo jistě ani záměrem Úmluvy o právech dítěte (dále jen „ÚPD“) nebo Výboru přesně vymezit, co je nejlepším zájmem pro každé dítě v různých situacích a čase. Výbor se pouze pokusil poskytnout určitá vodítka, jak NZD posuzovat a aplikovat.¹⁶

1.1. Nejlepší zájem dítěte

1.1.1. Pojem a zakotvení v právní úpravě

Cílem aplikace NZD je umožnit dítěti požívat všechna jeho práva, která mu přiznává ÚPD.¹⁷ Na složitosti i zajímavosti NZD přidává pak zejména skutečnost, že je současně hmotným právem, základním interpretačním principem ÚPD a zároveň procesním právem.¹⁸

V prvé řadě považuji za nutné poukázat na to, že nejlepší zájem dítěte jako takový není explicitně zakotven v novém občanském zákoníku¹⁹, když je to právě tento zákon, na jehož podkladě bude NZD často aplikován a když právě tento zákon obsahuje úpravu rodinného práva, vztahů mezi rodiči a dětmi, péče o děti apod.

Na mezinárodní úrovni je nejlepší zájem dítěte zakotven především v čl. 3 ÚPD.²⁰ Této problematice se věnuje taktéž celý jeden obecný komentář Výboru.²¹ Výbor označil právě tuto zásadu za jednu ze čtyř obecných zásad ÚPD pro výklad a realizaci všech práv dítěte.²² Výbor rovněž vymezil cíl konceptu nejlepšího zájmu dítěte, a to tak, že cílem je: „zajistit plný a účinný

¹⁶ Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 14 z roku 2013 k právu dítěte na uplatňování jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska, bod II. odst. 10–12.

¹⁷ Tamtéž, bod I. odst. 4.

¹⁸ KRATOCHVÍL, Jan. In: KÜHN, Zdeněk a kol. *Listina základních práv a svobod. Velký komentář*. Praha: Leges, 2022, s. 1137.

¹⁹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²⁰ Článek 3 odst. 1 ÚPD zní: „Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.“

²¹ Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 14 z roku 2013 k právu dítěte na uplatňování jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska.

²² Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 12 z roku 2009 o právu dítěte být vyslechnuto, bod III. A).

výkon všech práv obsažených v Úmluvě a všestranný rozvoj dítěte“.²³ Koncept NZD však nebyl neznámý ani před přijetím ÚPD. Například již v roce 1948 je nejlepší zájem dítěte zmíněn v souvislosti s osiřelými dětmi nebo dětmi bez doprovodu, a to v rezoluci Ekonomické a sociální rady OSN.²⁴ V Listině základních práv EU²⁵ jsou pak v čl. 24 zakotvena práva dítěte a hovoří se v něm o *blahu dítěte* a o tom, že při činnostech týkajících se dětí musí být *prvořadným hlediskem nejvlastnější zájem dítěte*.

Úmluva o právech dítěte je samozřejmě součástí českého právního řádu²⁶ a NZD by tedy měl být aplikován v každém rozhodování, které se přímo či dokonce nepřímo týká dětí i v České republice.

Jak zmiňuje pan Jan Kratochvíl,²⁷ NZD se v různých situacích často dostává do konfliktu s jinými zájmy, a to se zájmy dalších dětí, či jiných lidí, ale taky s veřejnými zájmy. Zřejmě tedy pro orgány aplikující právo nebude vždy jednoduché posoudit, který se zájmů by měl dostat přednost, či ještě lépe, umožnit co nejširší naplnění každého z kolidujících zájmů.

Při definování zásady NZD musíme brát na zřetel, že tento zájem nikdy není pouze jeden, ale obsahuje celou řadu zájmů dítěte, které je potřeba posuzovat. Naplnění této zásady může být tedy velice problematické, když je zde vždy nutnost vyvažovat NZD se zájmy ostatních osob, a to zejména sourozenců, rodičů či dalších rodinných příslušníků.

Dle Dalibora Jílka je český překlad pojmu NZD nepřesný. A to zejména proto, že je tento pojem vyjádřen v jednotném čísle, tedy jako by se jednalo o jeden jediný zájem. Jak jsem však zmínila již výše, NZD není pouze jeden univerzální, ale zahrnuje celou řadu zájmů. Přitom je potřeba mít na zřeteli, že dle čl. 3 odst. 1 ÚPD by měly být chráněny zejména zájmy stálé, dlouhodobé a bytostné povahy, a naopak tento článek zásadně nezahrnuje zájmy povrchní nebo přechodné.²⁸

Obecně lze však nejspíše říci, že dítě má dva základní zájmy, a to rodinu a vývoj. Co se týká rodiny, pak to bude zejména zájem na setrvání v ní. Je zřejmé, že rodina je ve vztahu

²³ Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 14 z roku 2013 k právu dítěte na uplatňování jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska, bod I. odst. 4.

²⁴ Rezoluce Ekonomické a sociální rady OSN, Progress and prospect of repatriation, resettlement and immigration of refugees and displaced persons ze dne 24. 8. 1948, E/RES/157 (VII), dokument E/1027.

²⁵ Listina základních práv Evropské unie, vyhlášená dne 12. 12. 2007 Evropským parlamentem, Radou a komisí. Úř. věst. C 303, 14. 12. 2007, čl. 24.

²⁶ Jedná se o mezinárodní smlouvu ve smyslu čl. 10 Ústavy ČR.

²⁷ KRATOCHVÍL, Jan. In: BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, s. 300.

²⁸ JÍLEK, Dalibor. Jak porozumět nejlepším zájmům dítěte. In: JÍLEK, Dalibor, POŘÍZEK, Pavel (eds.). *Pobyt cizinců: vybrané právní problémy*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2014, s. 314.

k nezletilým dětem velice specificky chráněna.²⁹ Tato skutečnost má své opodstatnění zejména v tom, že jakýkoli zásah do rodiny bude z logiky věci zásahem do práv dítěte. Za rodinu pak není považována pouze rodina nukleární ale také například bratřenci a sestřenice, prarodiče apod. V judikatuře Ústavního soudu je rodina chápána jako sociální jednotka, která udržuje intimní vztahy.³⁰ Dle Šárky Duškové: „*není proto rozhodující formalita daného rodinného svazku a lhostejná je také sexuální orientace [...], rozhodující je existence a povaha vztahu k dítěti*“³¹. Druhý základní zájem dítěte – vývoj – je opět velice široký pojem. Máme celou řadu druhů vývoje, kdy všechny jsou pro dítě a jeho správný „celkový“ vývoj podstatné. Jako příklad lze uvést zájem na správném fyzickém, duševním, mravním, nebo sociálním vývoji³² či v intencích občanského zákoníku a rodičovské odpovědnosti vývoj tělesný, citový, rozumový a mravní.³³

Ve svých počátcích nebylo úsvotí *nejlepší zájem dítěte* dostatečně osvětleno a mezinárodní i vnitrostátní orgány aplikující NZD potřebovaly podrobnější rozvinutí této zásady. Výbor proto v roce 2013 vydal Obecný komentář č. 14,³⁴ v němž podal autoritativní výklad zásady nejlepšího zájmu dítěte, který do své judikatury následně převzal rovněž náš Ústavní soud, a dále jej rozvíjí. Výbor v něm uvedl výčet faktorů, které je potřeba zohlednit při posuzování nejlepšího zájmu dítěte. Tyto faktory dále více či méně přejímá samozřejmě i česká judikatura.³⁵ Těmito faktory jsou: názory dítěte, identita dítěte, ochrana rodinného prostředí a udržování vztahů, péče, ochrana a bezpečí dítěte, zranitelné postavení dítěte, právo dítěte na zdraví a právo dítěte na vzdělání. Všechny tyto faktory je potřeba posuzovat, vyvažovat a přikládat jim různou váhu dle konkrétní situace. Jak nám říká i Obecný komentář č. 14: „*Ne všechny faktory budou pro každý případ relevantní a různé faktory mohou být použity v různých případech odlišnými způsoby.*“³⁶ Podrobněji bude tato problematika rozebrána v samostatné kapitole, která následuje.

²⁹ Viz například čl. 32 Listiny, čl. 9 ÚPD.

³⁰ Například náleží Ústavního soudu ze dne 20. 2. 2007, sp. zn. II. ÚS 568/06.

³¹ DUŠKOVÁ, Šárka. In: DUŠKOVÁ, Šárka a kol. *Úmluva o právech dítěte. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 249.

³² Viz například čl. 27 ÚPD.

³³ Ustanovení § 858 zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

³⁴ DUŠKOVÁ, Šárka. In: DUŠKOVÁ, Šárka a kol. *Úmluva o právech dítěte. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 303-304.

³⁵ Například náleží Ústavního soudu ze dne 30. prosince 2014, sp. zn. I. ÚS 1554/14.

³⁶ Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 14 z roku 2013 k právu dítěte na uplatňování jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska, bod V. A. 2. odst. 80.

1.1.2. Faktory při posuzování NZD

Jak již bylo uvedeno, faktory, které musí být zohledněny při posuzování NZD vymezil Výbor ve svém Obecném komentáři č. 14 k ÚPD. Nicméně tyto faktory nejsou stanoveny hierarchicky, tedy v tom smyslu, že by snad některý měl přednost před jinými. Vždy je potřeba jednotlivým faktorům přisuzovat míru významu dle konkrétní situace. Dokonce ani právo na zachování života není jediným nejvyšším cílem, který je nutno chránit.³⁷

Prvním faktorem jsou názory dítěte.³⁸ Právo dítěte vyjádřit své názory při rozhodování, která se jich týkají, je zaručeno v čl. 12 ÚPD³⁹. Obecný komentář č. 14 zdůrazňuje, že ani dítě, které je útlého věku či je v nějaké zranitelné situaci, není zbaveno tohoto práva ani nesnižuje váhu, kterou jeho názorům přikládáme. Východiskem je samozřejmě fakt, že ÚPD pohlíží na dítě jako na subjekt práva a nikoli jako na objekt péče.⁴⁰ Obecně se dá říci, že zjištění názorů dítěte je nezbytným předpokladem k tomu, aby mohl být zjištěn a správně aplikován NZD.⁴¹ Některé zájmy dítěte však mohou být v rozporu s jeho vyjádřenou vůlí, a i tehdy by měl orgán aplikovat NZD. Nicméně s dospíváním dítěte a jeho vyšším věkem je neodmyslitelně spojeno to, že lze čím dál méně chránit jeho zájmy proti jeho vůli.⁴²

Dalším zmiňovaným faktorem je identita dítěte. Je zřejmé, že děti nejsou stejnorodou skupinou, a proto při posuzování NZD musí orgány vždy zohlednit potřeby a zájmy každého konkrétního jedince. Z Obecného komentáře č. 14 se podává, že identita dítěte je složena z celé řady znaků, jakými jsou zejména pohlaví, národnost, sexuální orientace, náboženské vyznání či kulturní příslušnost a v neposlední řadě také osobnost.⁴³ I právo dítěte zachovat si svou

³⁷ Úřad vysokého komisaře OSN pro lidská práva – Regionální úřadovna pro Evropu. *Práva ohrožených dětí mladších tří let – ukončení jejich umístění do ústavní péče*, s. 9. Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/dokumenty/>.

³⁸ K participačnímu právu dítěte a výkonu rodičovské odpovědnosti v souladu se zájmy dítěte viz WESTPHALOVÁ, Lenka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020, s. 815–818.

³⁹ Článek 12 ÚPD zní: „*Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni. Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.*“

⁴⁰ WESTPHALOVÁ, Lenka, ŠÍNOVÁ, Renáta. Nejlepší zájem dítěte. *Právník*. 2019, roč. 158, č. 12, s. 1093.

⁴¹ Ke zjištění názorů dítěte viz WESTPHALOVÁ, Lenka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020, s. 785–796.

⁴² HOFSCHEIDEROVÁ, Anna. Praktický průvodce nejlepším zájmem dítěte. Liga lidských práv [online], 2016, s. 14. Dostupné na: <https://llp.cz/blog/prakticky-pruvodce-nejlepsim-zajmem-dite/>.

⁴³ Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 14 z roku 2013 k právu dítěte na uplatňování jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska, bod V. A. 1. odst. 55.

identitu je zakotveno v ÚPD, a to v čl. 8⁴⁴. Tento faktor je velice podstatný a jeho nezohlednění může být překážkou pro správné zjištění NZD. Kupříkladu pokud bude dítě z národnostní menšiny odňato z péče rodičů a bude umístěno do rodiny, která přísluší k majoritní společnosti, pak to pro něj bude výraznější zásah než pro dítě z majoritní skupiny ve stejné situaci.⁴⁵

Ochrana rodinného prostředí a udržování vztahů je rovněž jedním z faktorů, který je navíc velmi podstatný právě při posuzování NZD v mnou rozebírané situaci s rodičem, kterému hrozí nepodmíněný trest odnětí svobody. Jak je známo, rodina je základní sociální skupina ve společnosti a nejvýraznější a nejpodstatnější vývoj dětí probíhá právě v rodině. Všeobecná deklarace lidských práv rovněž hovoří o rodině jako o přirozené a základní jednotce společnosti, která by měla náležet ochrana jak ze strany státu, tak samotné společnosti.⁴⁶ Pojem rodina je navíc nutno vykládat extenzivně, kdy do rodiny je potřeba zahrnout i členy širší rodiny, komunitu, pěstouny, osvojitele etc.⁴⁷ Právě proto by odnětí dítěte od rodin mělo být používáno až jako prostředek *ultima ratio* například v situacích bezprostředního ohrožení dítěte. S tímto koresponduje i fakt, že nedostatečné finanční zabezpečení či skutečnost, že rodiče nejsou schopni zajistit sami o sobě adekvátní bydlení, nemůže být sám o sobě důvod pro odnětí dítěte z péče rodičů.⁴⁸ Pokud nastane situace, kdy je nezbytné dítě od rodiny oddělit, měl by stát dostatečně zajistit, aby byly zachovány vazby s rodiči a celou rodinou, pokud to samozřejmě opět neohrožuje NZD.

Nelze opomenout rovněž zajištění péče, ochrany a bezpečí dítěte.⁴⁹ Zde se jedná o zajištění ochrany a péče, která je nezbytná pro blaho dítěte, jak je tento pojem zakotven v čl. 3 odst. 2 ÚPD.⁵⁰ Tento faktor zahrnuje široké spektrum pozitivních závazků státu a jeho orgánů, ale i každé osoby. Ne vždy může být zřejmé, co vše do zajištění bezpečnosti a ochrany spadá. Proto Výbor ve svém Obecném komentáři č. 14 uvedl demonstrativní výčet, který obsahuje například: „*právo dítěte na ochranu proti veškerému fyzickému a duševnímu násilí, křivdám*

⁴⁴ Článek 8 ÚPD zní: „*Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují respektovat právo dítěte na zachování jeho totožnosti, včetně státní příslušnosti, jména a rodinných svazků v souladu se zákonem a s vyloučením nezákonných zásahů. Je-li dítě protizákonně částečně nebo zcela zbaveno své totožnosti, zabezpečí mu státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, potřebnou pomoc a ochranu pro její urychlené obnovení.*“

⁴⁵ HOFSCHNEIDEROVÁ, Anna. Praktický průvodce nejlepším zájmem dítěte. Liga lidských práv [online], 2016, s. 7-8 [cit. 8. 3. 2023]. Dostupné na: <https://llp.cz/blog/prakticky-pruvodce-nejlepsim-zajmem-ditete/>.

⁴⁶ Všeobecná deklarace lidských práv, schválená Valným shromážděním OSN dne 10. 12. 1948 usnesením č. DE01/48, čl. 16 odst. 3.

⁴⁷ WESTPHALOVÁ, Lenka, ŠÍNOVÁ, Renáta. Nejlepší zájem dítěte. *Právník*. 2019, roč. 158, č. 12, s. 1100.

⁴⁸ Rozsudek ESLP ze dne 26. 10. 2006, *Wallová a Walla proti České republice*, č. 23848/04.

⁴⁹ Zajištění péče o ochrany dítěte je součástí rodičovské odpovědnosti, jak ji pojímá ust. § 858 zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. K tomuto viz PTÁČEK, Lubomír. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek IV, § 655-975*. Praha: Leges, 2016, s. 1314–1324.

⁵⁰ Článek 3 odst. 2 ÚPD zní: „*Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho [...].*“

nebo zneužívání (čl. 19), sexuálnímu obtěžování, tlaku vrstevníků, šikanování, ponižujícímu zacházení atd., jakož i ochranu proti sexuálnímu, hospodářskému a jinému vykořisťování, drogovým, pracovním a ozbrojeným konfliktům atd. (čl. 32-39).“⁵¹

Pátým faktorem, který Výbor zmiňuje je zranitelné postavení dítěte. Dítě se může ocitnout ve zranitelném postavení, dle názoru Výboru, například z těchto důvodů: *„zdravotní postižení, příslušnost k menšinové skupině, postavení uprchlíka nebo žadatele o azyl, oběť zneužívání, život na ulici atd.“*⁵² Zranitelnost dětí může vycházet rovněž ze statusu jejich rodičů, kdy k tomuto uvedu například právě situaci, kdy je rodič ve výkonu trestu ve věznicí. Situaci těchto dětí a dopady, které má na jejich životy odsouzení rodiče se pokouší řešit celá řada organizací, kdy příkladem mohu uvést Mezinárodní vězeňské společenství, z. s. a řadu jejich projektů.⁵³

Dalším faktorem je právo dítěte na zdraví.⁵⁴ Toto právo je samozřejmě také zakotveno v ÚPD, konkrétně v čl. 24.⁵⁵ Dětem musí být v situacích, kdy se rozhoduje o jejich zdravotním stavu či léčbě, poskytnuto dostatečné množství informací, které jim musí být sděleny vhodným způsobem vzhledem k jejich věku a vyspělosti. Pokud je to alespoň trochu možné, dítě by mělo vyjádřit svůj souhlas s případným postupem.⁵⁶ Tento faktor souvisí rovněž s dostatečným přístupem k informacím, které jsou nezbytné pro vývoj a zdraví dětí. Mezi tyto informace lze zařadit dle Výboru např.: *„údaje o užívání tabáku a závislosti na něm i o alkoholu a jiných látkách, o jídelníčku, dále vhodné informace o sexu a reprodukci, nebezpečí předčasného těhotenství, prevenci HIV/AIDS a informace o pohlavně přenosných chorobách. Adolescenti s*

⁵¹ Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 14 z roku 2013 k právu dítěte na uplatňování jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska, bod V. A. 1. odst. 73.

⁵² Tamtéž, odst. 75.

⁵³ Viz *Mezinárodní vězeňské společenství, z.s.* [online]. Praha: Mezinárodní vězeňské společenství [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: <https://mvs.cz/>.

⁵⁴ Péče o zdraví dítěte je rovněž součástí rodičovské odpovědnosti. K tomuto viz KRÁLÍČKOVÁ, Zeňka. HRUŠÁKOVÁ, WESTPHALOVÁ, Kyselovská. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020, s. 730–758 (zejména bod IV. 2– péče o zdraví).

⁵⁵ Článek 24 ÚPD zní: *„státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na dosažení nejvyšší dosažitelné úrovně zdravotního stavu a na využívání léčebných a rehabilitačních zařízení. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, usilují o zabezpečení toho, aby žádné dítě nebylo zbaveno svého práva na přístup k takovým zdravotnickým službám. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, sledují plně uskutečňování tohoto práva a zejména činí potřebná opatření[...]. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna účinná a nutná opatření k odstranění všech tradičních praktik škodících zdraví dětí.“*

⁵⁶ Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 14 z roku 2013 k právu dítěte na uplatňování jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska, bod V. A. 1. odst. 77–78.

*psychosociální poruchou mají v maximální možné míře právo na léčbu a péči ve společenství, ve kterém žijí.*⁵⁷

Posledním zmíněným faktorem je právo dítěte na vzdělání.⁵⁸ Toto právo zahrnuje bezplatný přístup ke vzdělání v určité kvalitě, předškolní docházku i zájmové vzdělávání. Tento faktor ovšem zahrnuje i celou řadu vedlejších povinností, jako je například nutnost vyškolených vyučujících, vhodné prostředí, metody výuky, etc.⁵⁹

1.1.3. Pojetí NZD v judikatuře Ústavního soudu, ESLP a SDEU

Ústavní soud ve své judikatuře již tradičně odkazuje na čl. 3 ÚPD, a to v celé škále problematiky týkající se dětí. Ať se již jedná o azyl, vyhoštění, styk dítěte s rodičem, odsouzení rodiče či o svěřením do péče, etc. Je tudíž celá řada nálezů, kde se Ústavní soud k otázce vymezení NZD vyjadřuje a kde jej více či méně reflektuje a charakterizuje. Stejně tak ESLP ve své rozhodovací praxi zohledňuje NZD. Nicméně dosud zde není jasné a explicitní stanovisko ESLP ke vztahu nejlepšího zájmu dítěte a možnosti uložení nepodmíněno trestu odnětí svobody rodiči. Tato trestní sankce je vždy z povahy věci spjata s omezením práva na rodinný život. Z tohoto však nelze vyvozovat, že by rodič jakkoli ztrácel právo na kontakt se svými dětmi, potažmo se svou rodinou.⁶⁰ Je-li prokázán rodinný vztah, měly by státní orgány přijmout veškerá možná opatření k zachování rodinných vazeb mezi rodičem a dítětem.⁶¹

Považuji za vhodné rovněž zmínit SDEU. I zde máme několik rozhodnutí, kde se SDEU odkazuje na NZD.⁶² Z judikatury tohoto soudu však rovněž vyplývá, že není možné, aby nejlepší zájem dítěte vždy převažoval nad zájmy ostatními.⁶³, což ve vztahu k tématu mé práce znamená, že NZD nebude a ani nemůže za každých okolností převažovat nad zájmem společnosti odsoudit a potrestat pachatele trestných činů, resp. chránit společnost před nežádoucím chováním. Na evropské úrovni však pak není neobvyklý názor, že by se měly upřednostňovat alternativní tresty před trestem odnětí svobody v jeho nepodmíněné podobě, a

⁵⁷ Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 14 z roku 2013 k právu dítěte na uplatňování jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska, bod V. A. 1. odst. 78.

⁵⁸ Ohledně volby vzdělání nezletilého dítěte je v ust. § 880 odst. 2 zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zdůrazněno, že rodiče mají vzít v úvahu názory, schopnosti a nadání dítěte.

⁵⁹ Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 14 z roku 2013 k právu dítěte na uplatňování jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska, bod V. A. 1. odst. 79.

⁶⁰ Viz například rozsudek ESLP ze dne 1. 2. 2007, *Nazarenko proti Lotyšsku*, č. stížnosti 37862/02.

⁶¹ Rozsudek ESLP ze dne 17. 7. 2014, *T. proti České republice*, č. stížnosti 19315/11.

⁶² Rozsudek velkého senátu SDEU ze dne 12. 3. 2019, *Tjebbes a další, C-221/17* (v el. sb. rozh.), rozsudek SDEU ze dne 6. 6. 2013, *MA a další, C-648/11* (v el. sb. rozh.) nebo rozsudek velkého senátu SDEU ze dne 10. 5. 2017, *Chavez-Vilchez a další, C-133/15* (v el. sb. rozh.).

⁶³ Nález Ústavního soudu ze dne 14. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 950/19, bod 41.

to zvláště u osob, které pečují o nezletilé děti. Nepodmíněný trest odnětí svobody by měl být ukládán toliko v situacích, kdy je nebezpečí pro společnost značně vysoké.⁶⁴

Co se týče Ústavního soudu, ten judikuje, že čl. 3 ÚPD je dominantním ustanovením této úmluvy.⁶⁵ Ústavní soud ve svém nálezu konstatuje, že: „Z mezinárodních závazků, soft-law i z vlastní judikatury Ústavního soudu tedy vyplývá požadavek na zohledňování nejlepšího zájmu dítěte v řízeních, které se jej přímo či nepřímo dotýkají. Tento požadavek vyžaduje toliko zabývání se nejlepším zájmem dítěte při rozhodování a přiložení mu značného významu, nikoliv však absolutní povinnost vždy rozhodnutí jen v souladu s nejlepším zájmem dítěte.“⁶⁶ Aplikace NZD tak není dle Ústavního soudu možná v kterémkoli řízení, nýbrž intenzita jeho aplikace se snižuje v závislosti na tom, jak moc zprostředkovaný je dopad na dítě v té které situaci.

Ústavní soud obecně zastává názor, že NZD není jediným hlediskem, které musí soudy vzít při rozhodování o dětech v úvahu.⁶⁷ Stejně tak Ústavní soud zdůrazňuje, že je potřeba zkoumat NZD jednotlivě ve vztahu ke každému případu a je nutno jej vyvažovat s ostatními oprávněnými zájmy. K tomuto se Ústavní soud vyjádřil například ve svém nálezu z konce roku 2018, a to takto: „Nejlepší zájem dítěte je jako koncept flexibilní a vždy by měl být posuzován a definován individuálně s ohledem na konkrétní situaci, v níž se dotčené dítě nachází, přičemž pozornost je třeba věnovat jeho osobním poměrům, situaci a potřebám.“⁶⁸

Lze rovněž říci, že Ústavní soud ve své konstantní judikatuře zdůrazňuje, že čl. 3 odst. 1 ÚPD by měly soudy a jiné orgány aplikovat automaticky při jakékoli činnosti a rozhodování, které se týká dětí, a to bez ohledu na to, zda se tohoto ustanovení ÚPD bude nezletilé dítě či někdo další dovolávat.

Co se týče jednoho z důležitých faktorů při posuzování NZD, a to názoru dítěte, pak k tomuto se Ústavní soud podrobně také vyjádřil, a to tak, že: „i když je názor nezletilých dětí důležitým vodítkem při rozhodování soudu, nelze vycházet výhradně z něj, ale je třeba věc posuzovat v celkovém kontextu okolností a rodinné situace tak, aby prioritním hlediskem byl zájem dítěte [...]“⁶⁹ Rovněž je zde však formulovaná podmínka, že pokud soud nepřihlédne k jasně vyslovenému názoru dítěte, musí toto své rozhodnutí řádným způsobem odůvodnit.

⁶⁴ Usnesení evropského parlamentu ze dne 13. 3. 2008 o specifické situaci žen ve věznicích a dopadu uvěznění rodičů na společenský a rodinný život (2007/2116(INI)), bod 19.

⁶⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 14. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 950/19, bod 46.

⁶⁶ Tamtéž, bod 49.

⁶⁷ Tento názor je vyjádřen kupříkladu v nálezu Ústavního soudu ze dne 17. 5. 2019, sp. zn. II. ÚS 4247/18 či nálezu Ústavního soudu ze dne 30. 12. 2014, sp. zn. I. ÚS 1554/14.

⁶⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 31. 12. 2018, sp. zn. II. ÚS 2344/18, bod 26.

⁶⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 14. 1. 2020, sp. zn. I. ÚS 3241/19, bod. 25.

Ostatně právo na náležité odůvodnění je podstatným prvkem práva na spravedlivý proces⁷⁰ a nelze jej opomíjet ani při zohledňování NZD.

Obdobně také ESLP ve svých rozhodnutích odkazuje na to, že NZD je podstatným prvkem při rozhodování ve věci, která má dopad na dítě, a že jej musí soudy zohlednit dle každé konkrétní situace.⁷¹

V intencích konzistentní rozhodovací praxe ESLP je nedostatečné zohlednění NZD spojováno zejména s porušením čl. 8 Úmluvy, tedy se zásahem do práva na respektování rodinného a soukromého života. Příkladem mohou uvést rozsudek *Lyubenov proti Bulharsku*⁷² nebo *Neulinger a Shuruk proti Švýcarsku*.⁷³

1.2. Zohlednění nejlepšího zájmu dítěte v rámci posuzování druhu a výše trestu

Když odhlédneme od ÚPD, kde na podústavní úrovni můžeme v právním řádu nalézt povinnost orgánu činných v trestním řízení přihlídnout k nejlepšímu zájmu dítěte pachatele? Mám za to, že tuto povinnost můžeme vyvodit již z obecných ustanovení TZ upravujících obecné zásady pro ukládání trestních sankcí.⁷⁴ Konkrétně v ust. § 38 TZ, který upravuje přiměřenost trestních sankcí, můžeme nalézt povinnost soudu ukládat trestní sankce mimo jiné s přihlídnutím k poměrům pachatele. Tyto poměry lze chápat jako poměry osobní, rodinné, zdravotní či majetkové,⁷⁵ kdy NZD se nám samozřejmě uplatní zejména v oblasti osobní a rodinné. Je zřejmé, že pokud má soud přihlídnout k těmto poměrům pachatele, nemůže přehlédnout rovněž zájmy případných nezletilých dětí, které mohou být sankcí rodiče rovněž zasaženy. V daném ustanovení je také vyslovena nutnost uložení trestní sankce méně postihující. Nelze tedy uložit trestní sankci, která by byla pro pachatele citelnější, pokud postačuje uložení sankce mírnější. Tuto citelnost může samozřejmě, dle mého názoru, zvýšit právě odloučení od nezletilého dítěte a nemožnost podílet se plnohodnotně na jeho výchově a tomu odpovídající zájem dítěte na kontaktu a výchově ze strany rodiče.

⁷⁰ Spravedlivý proces tak, jak je chápán v intencích čl. 36 Listiny a čl. 6 Úmluvy, a také ve světle ustálené rozhodovací praxe Ústavního soudu.

⁷¹ Lze zmínit například rozsudek ESLP ze dne 10. 2. 2015, *Penchevi proti Bulharsku*, č. 77818/12.

⁷² Rozsudek ESLP ze dne 18. 10. 2011, *Lyubenov proti Bulharsku*, č. 13786/04.

⁷³ Rozsudek ESLP ze dne 6. července 2010, *Neulinger a Shuruk proti Švýcarsku*, č. 41615/07.

⁷⁴ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 451–460.

⁷⁵ JELÍNEK, Jiří. In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou, Komentář*. 8. vydání. Praha: Leges, 2020, s.77.

Nepopírám, že je zde vždy potřeba důkladně zhodnotit skutečný stav věcí, který bude odpovídat konkrétnímu pachateli, tedy zejména vztah k nezletilému, jeho dosavadní podílení se na výchově a plnění rodičovské odpovědnosti, vztah nezletilého dítěte k rodiči apod. Jistě ne každý pachatel mající nezletilé dítě bude pociťovat oddělení od tohoto dítěte stejnou měrou.

Dále v ust. § 39 odst. 1 TZ je již přímo zakotveno, že: „*Při stanovení druhu trestu a jeho výměry soud přihlédne k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, k osobním, rodinným, majetkovým a jiným poměrům pachatele a k jeho dosavadnímu způsobu života a k možnosti jeho nápravy [...].*“ Z tohoto se jasně podává úmysl zákonodárce zohlednit osobní a rodinné poměry pachatele a jeho dosavadní život, když do tohoto samozřejmě zapadá i nejlepší zájem dítěte.

V řadě případů se osobní a rodinné poměry střetávají s poměry majetkovými, kdy když se dostane do postavení pachatele rodič, který se zásadní měrou podílí na finančním zabezpečení rodiny, vzniká zde otázka, zda jeho odsouzení nepovede k finančním problémům rodiny a tedy k zásahu do zájmů jeho dítěte.⁷⁶

Je proto vždy potřeba důkladně zjišťovat, zda takový zásah do rodinného soužití je skutečně potřebný a zda NZD, spočívající nejspíše většinou v setrvání rodiče v rodině, samozřejmě za předpokladu, kdy tato rodina fungovala dosud bez závažných problémů, náhodou nepřeváží nad potřebou odsoudit pachatele k nepodmíněnému trestu. Je zřejmé, že samotný zájem dítěte na soužití s jeho rodiči nemůže zcela převážit nad zájmem na odsouzení pachatele závažných trestných činů, nicméně zákon ukládá povinnost soudům tyto skutečnosti zvažovat.

Ve všech těchto případech má soud povinnost zohlednit poměry pachatele, nikoli jeho rodinných příslušníků, či dokonce konkrétně dítěte. Mám však za to, že poměry rodičů jsou více než úzce spjaty s poměry jejich dětí a pokud je zasaženo do rodinných poměrů rodiče, je zasaženo rovněž z logiky věci do poměrů dítěte, a to v různých intenzitách. Když zrekapituluji, v čem zejména spočívá nejlepší zájem dítěte, tedy v setrvání v rodině a správném vývoji, je naprosto zřejmé, že pokud jednoho (či oba) rodiče odebereme z rodinného prostředí a přesuneme je do věznice, bude zasaženo do zájmu dítěte na setrvání v rodině. Zejména za situace, kdy je odsuzovaný rodič jediným pečujícím rodičem. Rovněž může být zasaženo do vývoje dítěte, pokud se zhorší majetkové poměry rodiny (zejména s ohledem na vzdělání a

⁷⁶ Této problematiky se rovněž dotýká nálezn Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 950/19, který je blíže rozebrán níže v kapitole 4.

mimoškolní aktivity či vyšší pracovní vytíženost druhého rodiče) nebo v případě, kdy to byl právě odsouzený rodič, který dítě všestranně rozvíjel a podílel se na jeho řádném vývoji. Je však potřeba mít na zřeteli, že je nutné posuzovat každou situaci individuálně a s ohledem na skutečné poměry v té které rodině a vztahu mezi pachatelem a jeho dítětem.

2. Nález Ústavního soudu ze dne 7. 8. 2017, sp. zn. II. ÚS 2027/17

Nyní se již podívejme na jednotlivé nálezy Ústavního soudu, které se týkají této problematiky. Abych dala chronologii zadost, začnu tímto výše nadepsaným nálezem a následně se budu postupně věnovat zbývajícím dvěma nálezům Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 2/18 a IV. ÚS 950/19. Je nutné mít na paměti, že každý z těchto nálezů (stejně jako každé soudní rozhodnutí) si s sebou nese specifickou přírodu a soud neposkytuje toliko obecnou odpověď k dané problematice, ale váže ji právě na daný skutkový stav. Proto ke každému jednotlivému nálezem uvedu také skutkový stav, abychom si argumentaci Ústavního soudu mohli lépe zasadit do kontextu případu. Přesto však Ústavní soud ve svých rozhodnutích poskytuje užitečný vhled do celé řady problémů a poskytuje vodítka k ústavně-komformějším rozhodnutím obecných soudů i k interpretaci zásady nejlepšího zájmu dítěte.

2.1. Skutkový stav věci a rozhodnutí obecných soudů

V daném případě se jednalo o řízení motorového vozidla pod vlivem omamné látky – alkoholu. Stěžovatel v březnu roku 2016 řídil osobní automobil poté, co předchozího dne večer požil ve větší míře alkoholické nápoje. Spolu s ním cestovali v daném automobilu rovněž členové rodiny stěžovatele, konkrétně manželka a dva synové ve věku tři a šesti let. Stěžovatel nezvládl řízení a vozidlo narazilo do stromu a následně se převrátilo. Tuto nehodu bohužel nepřežila manželka stěžovatele ani jeho starší syn. Stěžovatel tak zůstal jediným žijícím rodičem nezletilého syna. Vzhledem k tomu, že po nehodě bylo stěžovateli naměřeno 1,54 g/kg alkoholu v krvi, bylo proti němu zahájeno trestní stíhání pro přečin usmrcení z nedbalosti a ohrožení pod vlivem návykové látky.

Stěžovatel byl soudem prvního stupně (Okresní soud v Opavě) shledán vinným ze spáchání přečinu usmrcení z nedbalosti a přečinu ohrožení pod vlivem návykové látky. Za tyto trestné činy byl stěžovateli uložen trest zákazu řízení motorových vozidel v době trvání sedmi let, úhrnný trest domácího vězení v délce dvou let, a dále mu uložil povinnost k náhradě škody. Ve svém rozhodnutí však okresní soud zvažoval, zda stěžovateli uložit nepodmíněný trest odnětí svobody, a to z toho důvodu, že tato sankce se v těchto případech běžně ukládá. Na straně stěžovatele však byla celá řada polehčujících okolností. Stěžovatel po celou dobu trestního řízení svou vinu doznával a opakovaně projevoval upřímnou lítost. Dosud byl stěžovatel bezúhonným občanem a v průběhu dokazování se v jeho prospěch vyjádřila celá řada osob

zejména starosta obce, kde stěžovatel bydlí, zaměstnavatel stěžovatele, rodina jeho zemřelé manželky, a dokonce také farář. V průběhu dokazování vyplynula najevo rovněž fixace nezletilého syna na svého otce, což potvrdila učitelka mateřské školy, pozůstalí po zemřelé manželce a také orgán sociálně právní ochrany dětí i znalecké posudky. Ukazuje se tedy, že právě nenahraditelnost otce pro svého syna a citové trauma nezletilého v případě odloučení hrály v tomto případě významnou roli při určování druhu trestu pro odsouzeného rodiče.

Proti rozsudku soudu prvního stupně se odvolal státní zástupce a odvolací soud – Krajský soud v Ostravě státnímu zástupci vyhověl v tom smyslu, že zrušil výrok o trestu a stěžovateli uložil úhrnný nepodmíněný trest odnětí svobody na dobu čtyř let. Odvolací soud ve svém rozhodnutí kladl velký důraz na společenskou škodlivost jednání stěžovatele a na důsledky jeho jednání. Krajský soud se neztotožnil s argumentací okresního soudu a uvedl, že trestní sankce vyslovena soudem prvního stupně je vzhledem k povaze a rozsahu zaviněných následků neadekvátní. Stěžovatel se následně obrátil rovněž na Nejvyšší soud, nicméně jeho dovolání bylo odmítnuto.

Je tedy zřejmé, že stěžovatelovy námitky v ústavní stížnosti směřovaly zejména k rozhodnutí krajského soudu, jako soudu odvolacího. Stěžovatel ve své ústavní stížnosti uvádí, že rozhodnutími krajského soudu a také Nejvyššího soudu bylo zasaženo do jeho ústavně zaručených práv, a to dle čl. 32 odst. 1, čl. 10 odst. 2 a čl. 36 odst. 1 Listiny, když uvádí, že podstatné pro tento specifický případ je: „*poměrování míry škodlivosti jednání stěžovatele s důsledky uložené trestní sankce pro rodinné vazby stěžovatele a hlavně zdárný psychický vývoj jeho mladšího syna.*“⁷⁷ Krajský soud však následky uložené sankce pro nezletilého syna stěžovatele nikterak nerefletoval, ani se o nich ve svém rozhodnutí nezmiňuje.

2.2. Ukládání trestů a posouzení nejlepšího zájmu dítěte

Ústavní soud v tomto nálezu shrnul požadavky na ukládání trestních sankcí a vymezil základní východiska a principy, které musí obecné soudy ve svém rozhodování zohlednit. Mimo jiné Ústavní soud uvedl, že zákonodárce v právní úpravě nevymezil detailně účel trestání, a proto při každém ukládání trestu musí být respektován princip proporcionality a skutečnost, že prostředky trestního práva představují prostředek *ultima ratio*.⁷⁸

Tak jako v celé řadě případů, i zde se Ústavní soud zabýval právem na řádné odůvodnění. Stěžovatel namítal, že se krajský soud ve svém odůvodnění nikterak nezabýval

⁷⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 8. 2017, sp. zn. II. ÚS 2027/17, bod 5.

⁷⁸ Tamtéž, bod 17.

zájmy jeho rodiny, jeho nezletilého syna a dopady uložené trestní sankce na jeho vývoj. V podstatě tedy krajský soud naprosto opomenul zhodnocení nejlepšího zájmu dítěte. Ústavní soud pak v tomto nálezu odkazuje na judikaturu ESLP a uvádí, že je vždy nutné posoudit, zda argument, kterým se soud ve svém rozhodnutí nezabýval, je pro danou věc relevantní a zda mohl mít tento argument vliv na konečný výsledek řízení.⁷⁹ V podstatě se tedy jedná o to, zda NZD, respektive jeho zohlednění v rámci rozhodování odvolacího soudu, mohl mít dopad na rozhodnutí v této věci.

Ústavní soud uvádí jako jedno z východisek právě i čl. 3 odst. 1 ÚPD, tedy nejlepší zájem dítěte, který musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí. S odkazem na Výbor pro práva dítěte Ústavní soud konstatuje, že vždy, když je rozhodováno o věci, která bude mít dopad na dítě, musí soudy tyto možné dopady, ať již negativní či pozitivní posuzovat. Z rozhodnutí soudů pak musí být patrné, že tyto úvahy provedly a v odůvodnění svých rozhodnutí se s nimi vypořádaly.⁸⁰ V souvislosti s NZD v tomto případě samozřejmě nemohl být opomenut ani čl. 9 ÚPD, který se zabývá otázkou oddělení dítěte od jeho rodičů, kdy Výbor k tomuto vydal doporučení, které zdůrazňuje, že by se v případě ukládání trestu rodiči, který zahrnuje odnětí svobody, měly vždy zvažovat dopady na nejlepší zájmy dotčených dětí.⁸¹

Na podkladě práva na řádné odůvodnění, jako jednoho z komponentů práva na spravedlivý proces, Ústavní soud uvádí, že se měl krajský soud vypořádat s dopady uložené trestní sankce na nezletilého syna stěžovatele. Byť stěžovatel zdůrazňoval dopady na jeho syna po celou dobu řízení, krajský soud ponechal jeho námitky bez reakce.⁸² Ústavní soud rovněž odkazuje na mnou již výše zmíněné ust. § 39 TZ a uvádí, že zájem společnosti na potrestání pachatele nemusí vždy převažovat nad NZD.⁸³ S tímto názorem soudu se plně ztotožňuji. Stejně tak souhlasím s tím, že v řadě případů, nebude NZD převažovat nad potrestáním pachatele, nicméně vždy je potřeba se touto problematikou zabývat a s ohledem na spravedlivý proces a v zájmu pachatele i jeho rodiny je nutné vysvětlit v každém jednotlivém případě, proč musí NZD ustoupit nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Nelze tedy automaticky předpokládat nutnost izolace pachatele od společnosti jeho umístěním do věznice v případě, že spáchá čin s vysokou mírou společenské škodlivosti a s výraznými dopady na životy lidí. Ústavní soud

⁷⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 8. 2017, sp. zn. II. ÚS 2027/17, bod 18.

⁸⁰ Tamtéž, bod 20.

⁸¹ Tamtéž, bod 21.

⁸² Tamtéž, body 24, 25.

⁸³ Tamtéž, bod 27.

svým rozhodnutím zcela jasně stanovil krajskému soudu povinnost zohlednit mimo jiné nejlepší zájem syna stěžovatele.⁸⁴

Na tomto místě si dovolím učinit dílčí shrnutí názoru Ústavního soudu na danou problematiku. Nejprve si však dovolím podotknout, že rozhodnutí okresního soudu bylo svým způsobem jedinečné, když zohlednilo NZD tak, jak to vyžaduje právní úprava i judikatura Ústavního soudu. Z výše uvedeného i z předmětného nálezu vyplývá, že Ústavní soud respektuje právo obecných soudů rozhodovat u uložení trestních sankcí, reflektuje však určité limity a principy stanovené zákonodárcem, judikaturou ESLP i svou vlastní.

Dle mého názoru, se v tomto konkrétním případě Ústavní soud zaměřil zejména na otázku řádného odůvodnění, respektive na to, že se odvolací soud ve svém odůvodnění nevypořádal s námitkami stěžovatele, které se týkaly nejlepšího zájmu dítěte – jeho nezletilého syna. Byť se v této věci Ústavní soud odkazuje na NZD, explicitně nepředepisuje výsledek rozhodnutí odvolacího soudu ani neuvádí, že by měl být NZD vždy důvodem pro uložení alternativního trestu. Mám tedy za to, že zde Ústavní soud nevnímá NZD jako primární hledisko pro posuzování uložení trestní sankce, spíše apeluje na obecné soudy, aby v rámci svého rozhodování důkladně odůvodnily svá rozhodnutí a zaměřily se v tomto odůvodnění taktéž na nejlepší zájem dítěte, což bude v řadě případů jedna z polehčujících okolností pro pachatele. Nicméně na mnoha místech Ústavní soud zdůrazňuje specifickou celého případu a akcentuje důležitost zohledňovat zájmy dítěte i v těchto případech. Také je vždy nutné zohlednit specifika daného případu jako například v této situaci, kdy nezletilému dítěti zůstal toliko jeden rodič. Byť se tedy dle mého názoru Ústavní soud zaměřil zejména na nedostatek odůvodnění rozhodnutí krajského soudu, ze způsobu, jakým je v nálezu popsána problematika tohoto případu mám za to, že Ústavní soud v této konkrétní věci upřednostňuje NZD nad uložením nepodmíněného trestu.

Na tento nález je pak s různým důrazem odkazováno v následujících dvou nálezech Ústavního soudu, a to jak ze strany stěžovatelů, tak samotného soudu. Názory na toto rozhodnutí však nejsou jednotné, když je na něj pohlíženo jak negativně, tak pozitivně, kdy někteří ho dokonce považují za překročení zákonného rámce.⁸⁵

⁸⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 8. 2017, sp. zn. II. ÚS 2027/17, bod 28.

⁸⁵ PEKAŘOVÁ, Lenka. In: HUSSEINI, Faisal a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2021, s. 919.

3. Nález ÚS ze dne 9. 5. 2018, sp. zn. IV. ÚS 2/18

Uvedený nález Ústavního soudu se zabývá otázkou vazby matky nezletilého dítěte. Nejde zde tedy o trest odnětí svobody jako takový, ale vzhledem k tomu, že vzetí do vazby má obdobné účinky na dítě a jeho rodiče jako nástup k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, zařadila jsem tento nález do mé práce. Když hovořím o obdobných účincích, mám na mysli zejména to, že i v tomto případě je rodič, mnohdy na ne zcela zanedbatelnou dobu, oddělen od svého dítěte a umístěn do věznice. I v rozhodování o vazbě tudíž dochází ke střetu zájmu společnosti na potrestání pachatele a výkonu rodičovských práv, resp. nejlepšího zájmu dítěte pachatele. Soudy tedy musí zohledňovat všechny okolnosti případu a vzít v úvahu rovněž NZD a případně posoudit mírnější prostředky k dosažení účelů vazby, které by byly s NZD více v souladu. Jelikož se i v tomto nálezu Ústavní soud odkazuje na čl. 3 odst. 1 ÚPD a vyslovuje zde, dle mého názoru, podstatné myšlenky týkající se této problematiky, považuji za vhodné na tomto místě blíže rozebrat i toto rozhodnutí.

3.1. Skutkový stav věci a argumentace soudů v napadených rozhodnutích

Stěžovatelka byla rozhodnutím Okresního soudu ve Frýdku-Místku vzata do vazby, a to pro všechny tři vazební důvody uvedené v § 67 trestního řádu.⁸⁶ V době rozhodování soudu již byla v pokročilém stádiu těhotenství. Stěžovatelka byla trestně stíhaná pro podílení se na činnosti organizované skupiny za účelem pěstování marihuany. Následně stěžovatelka porodila a krátce po tomto porodu byla vzata zpět do vazby a dítěti byla zajištěna náhradní rodinná péče. Stěžovatelka nebyla matkou pouze tohoto novorozeného dítěte, nýbrž také v té době tříleté dcery.

Z důvodu zájmů svých dětí podala žádost o propuštění z vazby, které však nebylo vyhověno. V odůvodnění usnesení o zamítnutí žádosti soud zdůraznil důvody, pro které je nutné, aby byla stěžovatelka nadále ve vazbě a uvedl, že rodinné vazby nejsou na překážku útěku a stěžovatelka měla na zájmy svých dětí myslet dříve, než spáchala trestnou činnost. V podstatě soud uvedl, že si za tento stav může stěžovatelka sama a nemůže tedy nyní argumentovat zájmem svých dětí.

Proti tomuto usnesení podala stěžovatelka stížnost, o které rozhodoval Krajský soud v Ostravě a ten tuto stížnost rovněž zamítl a odkázal na odůvodnění rozhodnutí okresního soudu. K tomuto krajský soud argumentoval tím, že v případě odsouzení stěžovatelky

⁸⁶ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.

k nepodmíněnému trestu odnětí svobody by stejně nemohla v plném rozsahu o své děti pečovat. Soud tak určitým způsobem přejímal rozhodnutí ve věci samé. Krajský soud také zastával názor, že ze zákona nelze dovodit, že by snad důvodem pro propuštění z vazby měl být rodičovský vztah k dětem.

Ve své ústavní stížnosti pak stěžovatelka namítala porušení celé řady ústavně zaručených práv, zejména pak čl. 10 odst. 2, čl. 32 odst. 2 a 4, čl. 40 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy. Pro mou práci je podstatná zejména argumentace týkající se nezohlednění a neupřednostnění zájmu nezletilých dětí a práva stěžovatelky na rodinný život nad zájmem na uplatnění vazby. Rovněž byl zdůrazňován útlý věk jejího právě narozeného dítěte a nenahraditelnost matky pro dítě v této etapě života.

Ústavní soud následně dospěl k závěru, že ústavní stížnost stěžovatelky je důvodná v té části, kde stěžovatelka namítala právě nedostatečné vypořádání se s její rolí jako matky novorozeného dítěte. Rozhodnutí o vazbě tedy z pohledu vazebních důvodů ob stojí, nicméně Ústavní soud na odůvodnění vazby vztahuje povinnost obecných soudů vypořádat se se všemi podstatnými argumenty dotčené osoby, v tomto případě s argumentací stěžovatelky, jakožto matky, ohledně zájmů jejího dítěte.

3.2. Vliv rodičovství a nejlepšího zájmu dítěte na vazbu rodiče

Nutno na tomto místě zdůraznit, že Ústavní soud v tomto nálezu pojímá zájem dětí být v nejlepší možné péči jako silnější oproti zájmu matky o tyto děti pečovat. Tyto zájmy pak staví Ústavní soud do kolize s ústavním zájmem na ochraně řádného průběhu trestního řízení.⁸⁷

Ústavní soud si je, dle svých vyjádření v nálezu, vědom složitosti této situace, ovšem vytyká obecným soudům, že se dostatečně nevypořádaly se všemi námitkami stěžovatelky, které byly vzhledem ke specifické situaci tohoto případu velice relevantní. Kupříkladu okresní soud se s námitkami stěžovatelky ohledně zájmu jejích dětí vypořádal tak, že v podstatě uvedl, že stěžovatelka sama způsobila stav, kdy není schopna o děti pečovat a měla na to myslet dříve, než začala páchat trestnou činnost. Ústavní soud však na tomto místě připomenul, že není možné se pouze takovýmto způsobem uspokojivě s námitkami stěžovatelky vypořádat.⁸⁸

Ve vztahu k rodičovství Ústavní soud ve svém nálezu výslovně uvedl, že: „*rodičovství není samo o sobě absolutním důvodem pro vyloučení možnosti uvalit vazbu na matku*

⁸⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 9. 5. 2018, sp. zn. IV. ÚS 2/18, bod 13.

⁸⁸ Tamtéž, bod 14.

novorozence.⁸⁹ V nálezu je rovněž zdůrazňován účel vazby, kdy není možné, na rozdíl od trestu, její výkon odložit. Ústavní soud tedy dle mého názoru nevytýká obecným soudům, že uvalily vazbu na matku novorozence dítěte, a to je v rozporu s jeho nejlepšími zájmy. Ústavní soud pouze opětovně zdůrazňuje, že je potřeba se vždy vypořádat se všemi okolnostmi, argumenty a námitkami stěžovatelky, které byly v daném případě relevantní a zohlednit také zájem dětí. V této situaci, kdy zde dle názorů soudů skutečně byly důvody pro uvalení vazby na stěžovatelku, měly soudy posuzovat, jak nejlépe zohlednit NZD za současného uložení vazby jeho matce. Respektive zda by nebylo v nejlepším zájmu dítěte umístit dítě stěžovatelky do vazební věznice spolu s ní.⁹⁰

V případě vzetí do vazby dochází nevyhnutelně k omezení některých ústavně zaručených práv osob. Jak jsem naznačila již výše, tato omezení jsou v podstatě shodná jako v situaci, kdy je osoba odsouzena k výkonu trestu odnětí svobody ve věznici. Ústavní soud však ve svém nálezu konstatuje, že v případě, kdy se jedná o ženu, která je po porodu, jsou její práva omezena ve větším rozsahu, než je tomu u jiných osob v obdobném postavení.⁹¹ Je obecným faktem, že zejména v útlém věku dítěte, je přítomnost matky, ale samozřejmě i otce, pro dítě velice důležitá. Proto nejen pro matku je omezení jejích práv citelnější, ale také pro její děti, byť si to z důvodu nízkého věku nemusejí bezprostředně uvědomovat.

Jak jsem již uvedla dříve v této práci, jedním z prvků nejlepšího zájmu dítěte je ochrana rodinného prostředí a udržování vztahů s rodinnými příslušníky i dalšími blízkými osobami. Proto se ztotožňuji s názorem Ústavního soudu, který uvádí, že veřejná moc musí přihlížet také k tomu, že trestně stíhaná osoba je součástí ústavně chráněného institutu rodiny a zásah do její pozice by měl být odůvodněn v souladu s principem proporcionality.⁹² Pokud v konkrétním případě nastane střet výše zmíněných zájmů, musí se soudy snažit vyvážit tyto zájmy, a to ideálně provedením tzv. testu proporcionality.⁹³

Nelze přitom dle mého názoru přehlížet intenzitu takového zásahu pouze s odkazem na to, že vazba není trvalejšího charakteru. Vazba může i v případě těch nejméně závažných

⁸⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 9. 5. 2018, sp. zn. IV. ÚS 2/18, bod 16.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Tamtéž, bod 17.

⁹² Tamtéž, bod 16.

⁹³ Tamtéž, bod 17. K proporcionalitě viz ČERVÍNEK, Zdeněk. *Metoda proporcionality v praxi Ústavního soudu*. Praha: Leges, 2021, 258 s. ONDŘEJEK, Pavel. *Princip proporcionality a jeho role při interpretaci základních práv a svobod*. Praha: Leges, 2012, 224 s.

trestných činů, tedy přečinů, trvat až jeden rok.⁹⁴ V případě závažnější trestné činnosti je tato doba dále odstupňována. Vazba tedy může být z hlediska svého trvání srovnatelná s trestem odnětí svobody a může představovat stejně závažný zásah do zájmů dítěte vazebně stíhaného rodiče, jako rodiče odsouzeného k nepodmíněnému trestu odnětí svobody.

I z tohoto důvodu, kdy omezení svobody rodiče povětšinou bude znamenat i zásah do zájmů jeho dítěte, umožňuje český právní řád, aby odsouzená matka pečovala o své děti i ve výkonu trestu odnětí svobody.⁹⁵ Tato možnost může alespoň do určité míry zmírnit dopady takového odsouzení na zájmy dítěte, byť i zde bude potřeba zohlednit konkrétní okolnosti a mám za to, že ne vždy bude v nejlepším zájmu dítěte setrvávat ve věznici s odsouzenou matkou. Jak je v mé práci již uvedeno, zájmy dětí jsou různorodé a NZD má celou řadu prvků, které je potřeba posuzovat. Nelze proto mechanicky upřednostnit zájem dítěte na kontaktu s jeho rodičem ve věznici před zájmy ostatními.

Ústavní soud v tomto nálezu dospěl k závěru, že obecné soudy v podstatě dovodily, že výkonem vazby stěžovatelka ztratila oprávnění pečovat o své děti.⁹⁶ Pokud bychom tuto myšlenku rozvedli dále, znamenalo by to také to, že soudy naprosto rezignovaly na zohlednění zájmů nezletilých dětí a přijmuly fakt, že pokud se matka ocitne ve vazbě (vězení), ztrácí také děti právo na to, být vychovávány svým rodičem. Znamenalo by to popření nutnosti zohlednění NZD. Nezastávám zde názor, stejně tak tento názor nezastává Ústavní soud, že by měl za každou cenu převážit zájem dětí a matky nad uvalením vazby. Pouze podotýkám, že obecné soudy měly tyto zájmy zohlednit, vypořádat se s nimi a zvážit možné alternativy, které by vedly k mírnějšímu zásahu do těchto ústavně chráněných zájmů.

V neposlední řadě je nutné vyzdvihnout konstatování Ústavního soudu, že obecné soudy při hledání nejideálnějšího řešení situace zcela opomenuly kritérium NZD.⁹⁷ Vzhledem k ustálené rozhodovací praxi Ústavního soudu i vzhledem k ÚPD je zřejmé, že tímto obecné soudy nedostály svým povinností a zasáhly do práv stěžovatelky i jejích nezletilých dětí. Ústavní soud však v tomto nálezu nehodnotí, zda by bylo či naopak nebylo v nejlepším zájmu dětí stěžovatelky jejich oddělení od matky. Toto hodnocení ponechává na obecných soudech.

⁹⁴ Jak se podává z ust. § 72a odst. 1 písm. a) zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.

⁹⁵ To umožňuje ust. § 67 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

⁹⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 9. 5. 2018, sp. zn. IV. ÚS 2/18, bod 21.

⁹⁷ Tamtéž, bod 22.

Zdůrazňuje však, že se tímto musí obecné soudy zabývat a musí k této problematice také provést potřebné dokazování.

Ústavní soud v rámci použití NZD odkazuje na jiný náleží Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2027/17, kterým jsem se výše také zabývala (viz kapitola č. 2). V tomto náleží je zmíněno, že NZD je jeden z rozhodujících principů i v případě určování trestu.⁹⁸ Považuji za nutné rovněž poukázat na to, že Ústavní soud na více místech zmínil jako okolnost podstatnou pro posouzení, zda je nutné oddělit dítě od jeho rodiče, existenci druhého rodiče, který je toho času na svobodě. Nabyla jsem tudíž dojmu, že Ústavní soud klade důraz zejména na to, aby nebylo dítě zcela vytrženo ze své rodiny a aby zde byl alespoň jeden rodič, který o dítě bude pečovat, zatímco druhý rodič bude omezen na svobodě. I dle mého soukromého názoru je důležité, aby byla dítěti s ohledem na NZD zachována alespoň část jeho rodinného prostředí. Lze určitým způsobem přisvědčit argumentaci obecných soudů, že stěžovatelka tuto situaci zapříčinila svým vlastním jednáním. Je primárně úkolem rodiče zajišťovat zájmy jeho dítěte a až sekundárně má tyto zájmy zajišťovat stát – potažmo orgány činné v trestním řízení. Je však také pravdou, že pokud se veřejná moc rozhodne konat a zasáhnout do zájmu dítěte prostřednictvím omezením osobní svobody jeho rodiče, musí orgány činné v trestním řízení respektovat zájmy nezletilých dětí. Byť se děti stíhaných rodičů nemusí jevit jako osoby dotčené jejich jednáním, musí se tyto orgány pokusit minimalizovat zásahy do jejich zájmů za současného naplnění účelu trestního řízení.

Ústavní soud v bodě 24 předmětného náleží kritizuje aktuální stav v České republice, když není dostatečně zajištěna možnost vazebně stíhaným matkám (tedy osobám dosud neodsouzeným) pečovat o své děti za situace, kdy je tato možnost za určitých okolností umožňována matkám již odsouzeným. I já zde tedy vidím jistý rozpor mezi přístupem k zájmům dětí osob, které jsou dosud *pouze* ve vazbě a těmi, co jsou již odsouzeni k trestu odnětí svobody. Může to vyvolávat dojem, že je ze strany státu bagatelizován tento zásah do jejich práv, byť jak jsem uvedla již dříve, tento zásah je často srovnatelný s výkonem nepodmíněného trestu odnětí svobody.

Pokusím se na tomto místě opět shrnout mé dílčí poznatky. Byť se v tomto náleží více hovoří o rodičovských právech a o právu matky podílet se na péči o své děti, lze k tomuto vždy zrcadlově přiřadit tomu odpovídající práva dítěte na péči ze strany svého rodiče a kontaktu s ním. Ani v tomto náleží Ústavního soudu nespátřuji *a priori* upřednostnění NZD nad

⁹⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 9. 5. 2018, sp. zn. IV. ÚS 2/18, bod 23.

odsouzením rodiče (uvalením vazby na rodiče), a to ani v takto specifické situaci, kdy se jedná o matku novorozeného dítěte. Ústavní soud pouze poukazuje na skutečnost, že by se soudy měly s tímto střetem ústavně chráněných zájmů vypořádat a pokusit se nalézt co nejpříjemnější řešení pro všechny zúčastněné strany včetně nezletilých dětí.

Ve vztahu k propuštění z vazby pak lze z mého pohledu z tohoto nálezu spíše vyvodit negativní postoj Ústavního soudu k tomu, že by měl být NZD upřednostněn. Ústavní soud nejspíše klade důraz na možnost umístit dítě do vazební věznice spolu s matkou a tímto omezit zásah do jeho zájmů. Stejně tak jako v předchozím případě i zde je tato problematika umocněna tím, že dítě má v podstatě jen jednoho rodiče, který může o dítě pečovat. Je tedy otázkou, zda by Ústavní soud zvolil takto přísný akcent i za situace, kdy by zde byl otec schopný o dítě pečovat. Z nálezu je jasně patrné, že pokud je zde druhý rodič, který je schopen dítěti zajistit plnohodnotnou péči a výchovu, nebude s největší pravděpodobností v NZD setrvávat s odsouzeným rodičem za situace, kdy je možné kontakt s tímto rodičem zajistit prostřednictvím častých návštěv věznice.⁹⁹ Tedy v kontextu vlivu NZD na odsouzení rodiče (uvalení vazby na rodiče), není nejlepší zájem dítěte překážkou. Je pouze podstatným hlediskem, se kterým je potřeba se vypořádat a pokud zde není vhodnější možnost, je nutné NZD naplnit umístěním dětí útlého věku do věznice spolu s rodičem. Jak jsem zmínila již v úvodu své práce, podstatná je v tomto ohledu také problematika následného styku dítěte s rodičem ve věznici a otázka, zda je takto realizovaný styk uskutečňován za nejlepších možných podmínek tak, aby naplňoval NZD. Tuto problematiku však s ohledem na rozsah práce nebudu blíže rozebírat.

⁹⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 9. 5. 2018, sp. zn. IV. ÚS 2/18, bod 23.

4. Nález ÚS ze dne 14. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 950/19

Poslední nález Ústavního soudu, kterým se budu ve své práci podrobněji zabývat nese, dle databáze NALUS, příznačný populární název, a to nejlepší zájem dítěte jako faktor pro neuložení nepodmíněného trestu odnětí svobody jeho rodiči a konkurující veřejný zájem na přiměřeném potrestání pachatele. Toto rozhodnutí je zároveň co do nejlepšího zájmu dítěte nejjobsáhlejší a nejpodrobnější z mnou zvolených třech nálezů. Poskytuje svému čtenáři téměř komplexní přehled textů právních dokumentů vztahujících se k NZD¹⁰⁰, judikatury ESLP, SDEU i samotného Ústavního soudu¹⁰¹, a dokonce i soft-law¹⁰² vztahující se k této problematice. Nutno také říci, že Ústavní soud v tomto nálezu předkládá svůj rozsáhlý rozbor NZD v souvislosti se skutkovým stavem věci a obdobnými případy. Na tomto místě si zatím dovoluji uzavřít, že dle mého názoru je to nejkvalitněji zpracované rozhodnutí Ústavního soudu k této problematice.

4.1. Skutkový stav a rozhodnutí obecných soudů

V ústavní stížnosti bylo namítáno porušení ústavně zaručených práv a svobod dle čl. 36 odst. 1, čl. 40 odst. 2 Listiny, čl. 6 Úmluvy, a dále porušení práva na soukromý a rodinný život. Stěžovatel obecným soudům mimo jiné vytýkal nepřiměřenost trestu a také nezohlednění nejlepšího zájmu dítěte, resp. nezohlednění následků potrestání s tím, že odkazoval na mnou již zmiňovaný nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2027/17 a na závěry v něm formulované (viz kapitola 2.).

Stěžovatel byl rozhodnutím Krajského soudu v Brně odsouzen za trestné činy související s pěstováním a zpracováním konopí.¹⁰³ Byl mu uložen trest odnětí svobody v délce trvání tří let s podmíněným odkladem na dobu pěti let za současného vyslovení dohledu probačního úředníka a uložení povinnosti zdržet se požívání jiných návykových látek. Stěžovateli byl samozřejmě rovněž uložen trest propadnutí věci souvisejících s trestnou činností.

Jak je patrné z výše popsaného uloženého trestu, soud prvního stupně mimořádně uložil trest pod dolní hranicí trestní sazby osmi let, a to s odůvodněním, že byl stěžovatel dosud osobou bezúhonnou, doznal se, žije s družkou a nemocnou dcerou a na jeho výdělek je tato

¹⁰⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 14. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 950/19, body 29–32.

¹⁰¹ Tamtéž, body 33–41 a 46–48.

¹⁰² Tamtéž, body 42–45.

¹⁰³ Stěžovatel uváděl, že vše bylo pouze pro jeho osobní potřebu a nebyl distributorem. Navíc výsledné množství rostlin konopí nebylo úmyslné.

jeho rodina závislá. Konkrétně stěžovatel splácí úvěr na rekonstrukci rodinného domu, kde spolu s rodinou bydlí, a kde také páchal onu trestnou činnost. Je zřejmé, že pokud by soud mimořádně neuložil trest pod dolní hranicí trestní sazby, nebylo by možné uložit trest odnětí svobody s podmíněným odkladem.¹⁰⁴ Krajský soud vycházel z premisy, že v případě, kdy by byl stěžovatel odsouzen k nepodmíněnému trestu a došlo by tak u něj k dlouhodobému výpadku příjmů, byla by tímto potrestána především jeho rodina.

Proti tomuto rozhodnutí krajského soudu podal státní zástupce odvolání a Vrchní soud v Olomouci, soud odvolací, se s argumentací krajského soudu neztotožnil a zrušil výrok o trestu odsuzujícího rozsudku. Nově odvolací soud rozhodl tak, že uložil stěžovateli trest odnětí svobody v délce šesti let (taktéž sníženo pod dolní hranici). V daném rozhodnutí odvolací soud argumentoval tím, že původně uložený trest byl nepřiměřeně mírný. Soud doplnil dokazování a zjistil, že osobní poměry rodiny stěžovatele se nijak neliší od poměrů ostatních běžných rodin. Zjistil také, že dcera stěžovatele netrpí žádnou závažnou chorobou a její zdravotní stav odpovídá jejímu věku. Námitku stěžovatele, a také argument krajského soudu, týkající se splácení úvěru na rekonstrukci rodinného domu, odvolací soud odmítl. Důvodem bylo, že když se stěžovatel takto finančně zavázal, byl si vědom toho, že nesmí svou schopnost splácet ničím ohrozit.¹⁰⁵ S tímto se ztotožnil také Ústavní soud, když uvedl, že neoddělitelnou součástí svobody člověka je nést i negativní důsledky svých rozhodnutí.¹⁰⁶

V daném případě bylo podáno rovněž dovolání, nicméně to bylo ze strany Nejvyššího soudu odmítnuto. Nejvyšší soud se ztotožnil s argumentací odvolacího soudu a rozhodnutí soudu prvního stupně, spočívající v uložení trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem, označil dovolací soud za exces.

Již zde uvedu, že Ústavní soud tuto stížnost zamítl, když dospěl k závěru, že k žádnému porušení ústavně zaručených práv stěžovatele ani jeho dcery nedošlo.

4.2. Nejlepší zájem dítěte a jeho zohlednění v rámci soudních řízení z pohledu Ústavního soudu

Vymezení role NZD obecně i v rámci rozhodování soudů jsem se v kapitole 1. již věnovala. Jak však na tuto problematiku nahlíží Ústavní soud v intencích tohoto nálezu? V prvé

¹⁰⁴ Ustanovení § 81 odst. 1 zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰⁵ Zde lze spatřovat podobnost s argumentací soudů v jednom z předchozích nálezů týkajícím se vazby matky. I tam soudy uváděly, že matka (stěžovatelka) si musela být vědoma toho, že svou trestnou činností ohrožuje svou schopnost plnohodnotně pečovat o své děti a měla na tuto skutečnost myslet dříve, tudíž nyní to pro ni nemůže být polehčující okolností, *když si za tuto situaci může v podstatě sama.*

¹⁰⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 14. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 950/19, bod 66.

řadě Ústavní soud zdůrazňuje, že jak na vnitrostátní, tak mezinárodní úrovni dosud není konsensus na tom, jaký vliv má (nebo by měl mít) NZD na ukládání trestu rodiči dítěte. Současně je zde podotknuto, že vyvažování takto protichůdných zájmů (zájem dítěte a zájem jednotlivce v protikladu k trestní represí) tradičně v trestním právu hrálo toliko omezenou roli. I z těchto důvodů Ústavní soud považoval, dle svých slov, za podstatné, aby se této problematice a také pramenům práva s tímto souvisejícím podrobněji věnoval.¹⁰⁷

Nepovažuji za nutné zde rozepisovat všechny východiska, která vzal Ústavní soud při svém rozhodování v úvahu, jelikož pramenům úpravy NZD a judikatuře soudů v těchto věcech jsem se podrobněji věnovala výše v kapitole 1. Na tomto místě tedy pouze shrnu, že ze všech pramenů se v podstatě podává, že je povinností všech orgánů zohledňovat NZD ve všech řízeních, která se dítěte jakkoli dotýkají, a že NZD je rozhodně kritériem, které není možné opomenout. Zároveň však v případech, kdy převáží zájem společnosti na potrestání pachatele, není uložení trestu vyloučeno. Za tímto požadavkem však stojí nutnost rozlišovat různé typy řízení, dle toho, jak silné dopady na dítě budou mít, jelikož: „*čím menší a zprostředkovanější však dopad na dítě je, tím větší prostor pro upřednostnění jiného zájmu se vytváří.*“¹⁰⁸

Ústavní soud však rovněž varuje před *přepjatým formalismem a kategorickým lpěním* na textu čl. 3 odst. 1 ÚPD. V souvislosti s tímto uvádí *ad absurdum* situaci, kdy by NZD musel být zvažován například i v řízení o výpovědi z pracovního poměru.¹⁰⁹ V podstatě tak Ústavní soud varuje před přílišnou ochranou NZD na úkor jiných zájmů, a to jen za účelem formálního dodržení čl. 3 odst. 1 ÚPD. Pro lepší orientaci Ústavní soud ve svém nálezu rozlišuje čtyři kategorie právních řízení, a to právě dle dopadů na konkrétní dítě.¹¹⁰

V první řadě to jsou řízení, která se dotýkají přímo práv a povinností dítěte¹¹¹, dále jsou zde řízení, která by upravují práva a povinnosti dítěte, nedotýkají se bezprostředně jeho statusu dítěte¹¹², třetí skupinou jsou řízení, ve kterých se přímo o právech a povinnostech dítěte nerozhoduje, nicméně jejich výsledek má zprostředkovaný dopad na právní postavení nezletilého¹¹³, a dále jsou to řízení, která nezasahují do práv a povinností dětí a ani na ně zprostředkované právně nedopadají, nýbrž dopadají na ně fakticky.¹¹⁴ K tomuto dělení Ústavní

¹⁰⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 14. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 950/19, bod 28.

¹⁰⁸ Tamtéž, bod 49.

¹⁰⁹ Tamtéž, bod 50.

¹¹⁰ Tamtéž, bod 52.

¹¹¹ Například řízení o péči o dítě a o vyživovací povinnosti.

¹¹² Například trestní řízení ve věcech mladistvých.

¹¹³ Například vyhoštění pečující osoby dítěte.

¹¹⁴ Například řízení o výpovědi z pracovního poměru rodiče.

soud dodává, že: „U první kategorie řízení je nejlepší zájem dítěte prakticky vždy rozhodujícím kritériem, které musí rozhodovací orgán vzít v úvahu. U druhé kategorie a třetí kategorie je nejlepší zájem dítěte zcela zásadním kritériem, nicméně ten může být převážen konkurujícím zájmem, typicky oprávněným zájmem jiného jednotlivce požívajícího rovněž ochrany základních lidských práv a svobod [...], ale i dostatečně významným zájmem veřejným [...]. U čtvrté kategorie není zásadně povinností rozhodujícího orgánu přihlížet k nejlepšímu zájmu dítěte, s výjimkou případů, kdy pozitivní právní úprava výslovně s ochranou zájmů dítěte počítá.“¹¹⁵

Dále soud uzavírá, že ukládání trestu rodiči spadá až do kategorie třetí.¹¹⁶ V takovém případě, jak vyplývá z výše uvedeného, je NZD podstatným kritériem, které však není absolutní a může být v konkrétní situaci převáženo jiným (veřejným) zájmem. Za těchto okolností tedy vyvstává na mysl otázka, kdy bude NZD převažující, tedy kdy bude NZD faktorem pro neuložení nepodmíněného trestu odnětí svobody jeho rodiči. Tato otázka je zároveň středobodem rozhodování soudů v těchto věcech a zásadní problematikou, kterou se Ústavní soud snaží ve svých nálezech korigovat.

Je však zřejmé, že ne každá situace půjde jednoduše zařadit do té které kategorie. V podstatě také nelze jednoznačně dovodit, proč Ústavní soud v tomto případě zařadil ukládání trestu do třetí kategorie. Nad tímto se pozastavil rovněž Jan Kratochvíl, když uvádí, že uložením tohoto trestu se nikterak právní postavení dítěte nemění. Mění se pouze faktický stav soužití, resp. nemožnosti soužití s odsouzeným rodičem. I přesto je však nutné přisvědčit tomu, že i zde je nutné nejlepší zájem dítěte zohledňovat.¹¹⁷

Ústavní soud k tomuto uvádí kritéria, která ať již v pozitivním či negativním slova smyslu ovlivňují NZD ve vztahu k jeho vlivu na uložení nepodmíněného trestu rodiči nezletilého dítěte. Těmito se musí obecné soudy zabývat v odůvodněních svých rozhodnutí, přičemž nepostačuje pouze formální odkaz na tuto problematiku. Obecné soudy se musejí těmito skutečnostmi opravdu zabývat a věnovat jím dostatečnou úvahu. Tyto úvahy soudů a skutečnost, že se soud zabýval těmito otázkami, musí být jasně seznatelné také z odůvodnění odsuzujícího rozsudku. Mezi tato kritéria spadají následující okolnosti a ve vztahu k nim musí obecné soudy samozřejmě provést dostatečné dokazování.

¹¹⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 14. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 950/19, bod 53.

¹¹⁶ Tamtéž, bod 54.

¹¹⁷ KRATOCHVÍL, Jan. In: KÜHN, Zdeněk a kol. *Listina základních práv a svobod. Velký komentář*. Praha: Leges, 2022, s. 1139.

Podstatnou okolností je samozřejmě to, zda a v jaké míře obžalovaný pečuje o dítě.¹¹⁸ Dále je důležitá faktická závislost dítěte na obžalovaném, když v našem případě bylo argumentováno právě závislosti finanční, ale také špatným zdravotním stavem nezletilé dcery. Otázkou, kterou bude potřeba také vyřešit, je rovněž hloubka emočního vztahu dítěte k obžalovanému.¹¹⁹ Ne tak ojedinělé, jak bychom si přáli, jsou také trestné činy rodičů, které jsou spáchány vůči jejich dítěti. I proto je zde také nutnost zvážit v rámci rozhodování to, v jaké míře byl čin spáchán vůči dítěti a jaká je míra ohrožení řádného vývoje dítěte v případě, kdy by rodič nebyl k nepodmíněnému trestu odnětí svobody odsouzen.¹²⁰ Ústavní soud však neuvedl, ani nemohl uvést, taxativní výčet těchto kritérií, a tato jsou tak uvedena toliko demonstrativně s tím, že obecné soudy je musí přizpůsobit konkrétním okolnostem každého případu. Za situace, kdy by se naskytl další faktor, který by bylo potřeba při rozhodování vzít v úvahu, mají obecné soudy dle mého názoru samozřejmě povinnost ho s odkazem na obecná východiska taktéž zvážit.

Ústavní soud nezapomněl vyzdvihnout, že odnětí svobody je nejpřísnějším druhem trestní sankce, a proto je k jeho ukládání potřeba přistupovat zodpovědně. Jedním dechem je však dodáno, že pokud jsou zde podmínky pro uložení takového trestu, zájem veřejnosti zde bude značný a zpravidla může převážet nad NZD. Na druhou stranu je však potřeba zvažovat, zda zde nejsou specifické okolnosti, vymykající se jiným obdobným případům, které by převážily miskou vah na stranu NZD.¹²¹

Se zvážením všech výše uvedených skutečností Ústavní soud konstatoval, že obecné soudy neporušily svou povinnost zohlednit NZD. Jako důvod uvedl to, že zejména odvolací soud se podrobně rodinnými poměry stěžovatele zabýval a tyto poměry se nikterak významně neodlišují od toho, co lze v obdobných případech očekávat. Zdá se, že za nosné Ústavní soud považoval, že zde o nezletilé dítě nadále může pečovat matka, zdravotní stav dítěte je přiměřený jeho věku a nemá žádné specifické potřeby, které by odůvodňovaly nezbytnou nutnost péče ze strany stěžovatele.¹²²

¹¹⁸ Jak jsem zmínila již výše ve vztahu k prvnímu mnou rozebíranému nálezu Ústavního soudu, významnou roli hrála právě ta skutečnost, že stěžovatel (otec, který způsobil autonehodu s následkem smrti jeho manželky a druhého dítěte) byl jediným žijícím rodičem dítěte a tedy osobou, která o něho výlučně pečovala.

¹¹⁹ Opět odkážu na výše rozebíraný náleze Ústavního soudu, kdy jediný přeživší nezletilý syn byl na stěžovatele mimořádně emočně vázaný, a i to bylo (mělo být) podstatným kritériem, které bylo potřeba posuzovat.

¹²⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 14. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 950/19, bod 55.

¹²¹ Tamtéž, bod 56.

¹²² Tamtéž, bod 63.

Ústavní soud v podstatě apeluje na to, že není možné využívat nezletilé dítě jako prostředek ochrany proti nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Stěžovatel v tomto konkrétním případě mířil tím směrem, že pouze z důvodu jeho otcovství k nezletilému dítěti by mu neměl být tento trest uložen.¹²³ S tím se však Ústavní soud nemohl ztotožnit a neztotožňuje se s touto iluzorní myšlenkou ani já. Podle mého názoru by toto pojedí vedlo *ad absurdum* k tomu, že by žádný rodič nezletilého dítěte nemohl být odsouzen k nepodmíněnému trestu, když v každém případě bychom našli negativní dopady na jeho dítě a tím pádem i zásah do nejlepšího zájmu takového dítěte.

Na tomto místě opět shrnu, jak se dle mého názoru postavil Ústavní soud k mnou zkoumané problematice a na jaké skutečnosti kladl důraz. Za rozhodující zde Ústavní soud označoval zejména to, zda zde byly nebo nebyly nějaké velmi specifické okolnosti, které se vymykají jiným obdobným případům. Jako v jiných případech i zde Ústavní soud implicitně posuzoval, zda bylo dodrženo právo na spravedlivý proces spočívající v právu na náležité odůvodnění rozhodnutí a dospěl k závěru, že se obecné soudy, zejména soud odvolací, zabývaly všemi podstatnými otázkami dostatečně. S ohledem na NZD odvolací soud doplnil dokazování a z jeho odůvodnění rozhodnutí bylo zjevné, že se osobními a rodinnými poměry stěžovatele podrobně zabýval a zohlednil i nejlepší zájem dítěte, který však dle jeho názoru v tomto případě nemohl převážit nad zájmem společnosti na potrestání pachatele. Na základě všeho výše uvedeného tedy z tohoto nálezu vyplývá, že zájem dítěte spočívající v soužití s jeho rodičem nemůže *a priori* vylučovat uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody. Ústavní soud tedy v tomto případě s odkazem na závěry odvolacího soudu uzavřel, že zde nebyly žádné mimořádné okolnosti, které by zvyšovaly dopad uložení daného trestu na dceru stěžovatele a uložení tohoto trestu bylo souladné s ústavněprávními východisky a pravidly pro ukládání trestních sankcí.

¹²³ Nález Ústavního soudu ze dne 14. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 950/19, bod 65.

5. Uložit či neuložit nepodmíněný trest odnětí svobody rodiči pečujícímu o nezletilé dítě? To je, oč tu běží!

Hlavní otázkou této práce je v podstatě to, zda uložit nebo neuložit nepodmíněný trest odnětí svobody rodiči pečujícímu o nezletilé dítě. Ze všeho, co jsem v této práci uvedla v zatím neplatné na tuto otázku jednoznačná odpověď. Právní předpisy, soft-law, autoři komentářů včetně Výboru a jeho Obecného komentáře č. 14 i samotná judikatura soudů se snaží poskytnout určité pomůcky k tomu, aby bylo rozhodování v těchto věcech srozumitelnější a konzistentnější. Otázkou však je, zda je tato snaha úspěšná a zda by vůbec měly být jednoznačná kritéria stanovena. Pokud by soudy měly k dispozici jednoznačný návod, bylo by to z jejich pohledu jistě výhodné. Lze však v těchto věcech nalézt jednoznačnou shodu? Nejsou tyto případy natolik specifické a individuální v každé jednotlivé věci, že nalezení společného řešení by bylo v rozporu se zásadami individualizace trestu?¹²⁴ Jistě je potřeba odmítnout řešení, kde by NZD neměl být nikdy důvodem pro uložení mírnějšího trestu pachateli nebo ta, kde by NZD měl být vždy důvodem pro uložení alternativního trestu.¹²⁵ Mezi těmito protipóly však existuje ohromná škála možností.

V judikatuře soudů i v různých právních dokumentech můžeme nalézt určité společné prvky, resp. můžeme z nich vyvodit určité skutečnosti, které by měly v rozhodování soudů o těchto věcech hrát významnou roli, a které by měly být ze strany soudů vždy zohledněny a řádně odůvodněny. Mezi tyto skutečnosti se řadí například míra společenské škodlivosti konkrétního jednání pachatele, věk dětí a celková závislost dětí na pachateli, (ne)úplnost rodiny, možnosti mírnějšího opatření vč. umístění dítěte do věznice spolu s pachatelem – rodičem a také existence dalších velmi specifických okolností případu (např. nemoci).¹²⁶ Samozřejmě nejde odhlédnout od toho, že soudy mají vždy povinnost důkladně svá rozhodnutí odůvodnit a úvaha o NZD musí být explicitně vyjádřena v odůvodnění jejich rozhodnutí. V opačném případě rozhodnutí nemůže z pohledu Ústavního soudu obstát.¹²⁷

¹²⁴ Jako příklad z praxe, kdy bylo odmítnuto paušální řešení, byť usnadňovalo a sjednotilo rozhodování soudů, uvedu stanovení výše náhrady nemajetkové újmy při újmě na zdraví. Dle starých pravidel byla výše náhrady odstupňovaná dle stupně příbuzenství bez ohledu na specifika případu. Nově je na soudech, aby v rámci své diskrece posoudili jednotlivé okolnosti a určili správnou výši náhrady újmy v souladu se zásadami slušnosti. K tomuto Nejvyšší soud vydal metodiku, která pouze poskytuje vodítka k tomu, čeho se při rozhodování přidržet a z čeho vycházet, aby byla judikatura v těchto věcech jednotnější. Viz Metodika k náhradě újmy na zdraví, kterou Nejvyšší soud publikoval ve sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod číslem 63/2014.

¹²⁵ Viz nálezy Ústavního soudu ze dne 14. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 950/19, bod 65.

¹²⁶ Viz například čl. 19 Usnesení evropského parlamentu ze dne 13. 3. 2008 o specifické situaci žen ve věznici a dopadu uvěznění rodičů na společenský a rodinný život (2007/2116(INI)). Dále k tomuto podkapitoly 2.2., 3.2. 4.2. této práce.

¹²⁷ Viz již zmiňovaný nálezy Ústavního soudu ze dne 7. 8. 2017, sp. zn. II. ÚS 2027/17.

Jak jsem zmiňovala již v části věnující se nálezu sp. zn. IV. ÚS 950/19, v tomto svém rozhodnutí Ústavní soud vymezil určitá kritéria a faktory, které mají na ukládání trestu v souvislosti s NZD vliv. Ústavní soud zde taktéž rozdělil rozhodování týkající se dětí do různých kategorií dle toho, jak blízce se jich dotýkají a jak výrazně má být NZD v těchto řízeních zohledňován. Jak však v podstatě zdůrazňuje i pan Kratochvíl, nelze na tato Ústavním soudem vymezená kritéria pohlížet jako na dogma, nýbrž je vždy potřeba je konfrontovat se specifiky daného případu.¹²⁸

Je tak podstatné zaměřit se na dvě otázky, které jsem ostatně naznačila již v úvodu. První otázkou je to, zda soudy zohledňují v rámci rozhodování o trestu rodiče NZD. Respektive tomu předcházející problematika toho, zda mají soudy vůbec povinnost tento zohledňovat. Druhou otázkou pak je, zda a za jakých okolností by tedy měl být NZD důvodem pro uložení alternativního trestu, resp. trestu mírnějšího. Na tyto otázky se pokusím odpovědět v následujících podkapitolách.

5.1. Zohledňují, respektive mají soudy v rámci rozhodování o trestu rodiče zohledňovat nejlepší zájem dítěte?

Otázka toho, zda soudy mají či nemají zohledňovat NZD při ukládání trestních sankcí je poměrně jasná. Myslím si, že ze všeho, co jsem již uvedla je naprosto zřejmé, že soudy mají jednoznačnou povinnost zohledňovat nejlepší zájem dítěte v řízeních, která se jich přímo či nepřímo dotýkají. Povinnost soudů zohledňovat NZD při ukládání trestů pak vyplývá ze samotného trestního zákoníku.¹²⁹

Podstatným však je, zda soudy opravdu zohledňují NZD. To bude velmi individuální. I já jsem se ve své dosavadní praxi setkala s rozhodnutími, která NZD naprosto ignorovala (a to nejen ve vztahu k ukládání trestů) i těmi, která s touto zásadou pracovala velmi důkladně. V mnou zvolených nálezech Ústavního soudu jsme mohli vidět, že naprosté opomenutí NZD považoval Ústavní soud za protiústavní a bylo důvodem pro zrušení rozhodnutí.¹³⁰ Ústavní soud též odmítl argumentaci obecných soudů, které se s NZD vypořádala toliko odkazem na zavinění pachatele a v podstatě popřela nejlepší zájem dítěte pouze v důsledku pochybení tohoto rodiče

¹²⁸ KRATOCHVÍL, Jan. In: KÜHN, Zdeněk a kol. *Listina základních práv a svobod. Velký komentář*. Praha: Leges, 2022, s. 1139.

¹²⁹ Viz zejména ust. § 38–39 TZ a podkapitola 1.2. této práce.

¹³⁰ Viz nálezh Ústavního soudu ze dne 7. 8. 2017, sp. zn. II. ÚS 2027/17.

s tím, že *de facto* svým jednáním sám zapříčinil ztrátu svého práva o dítě pečovat.¹³¹ V dalším ze svých nálezů však již Ústavní soud této argumentaci částečně přisvědčil s tím, že případná neschopnost splácet úvěr (což by bylo v neprospěch rodiny pachatele) nemůže být důvodem pro neuložení trestu odnětí svobody v jeho nepodmíněné podobě, když si měl být pachatel tohoto vědom před započítáním svého jednání.¹³²

Dle výše uvedeného je tedy jisté, že nepostačuje pouhý odkaz na NZD či jeho odbytí vágní argumentací. Soudy se musejí NZD materiálně zabývat a dostatečně jej zohlednit. Ústavní soud pak zřejmě již neklade tak velký důraz na to, zda budou soudy zjištěné okolnosti považovat za dostatečně závažné pro neuložení trestu, resp. pro uložení alternativního či mírnějšího trestu.

V souvislosti s výše uvedeným však vyvstává otázka, jaká řízení se dítěte dotýkají, tedy v jakých řízeních se mají soudy vypořádat rovněž s NZD. Jednoduché k posouzení jsou řízení, která přímo mění právní postavení dítěte, tedy dítě je přímo tím subjektem, o kterém se v daném řízení rozhoduje. Jak je to však s dalšími řízeními? Co když dítě není přímým účastníkem sporu a jeho výsledek na něj dopadne toliko zprostředkovaně? Poté je rozhodující, v jaké intenzitě na dítě výsledek řízení dopadá. To je však opět velmi abstraktní a individuální případ od případu. Jak jsem již zmiňovala, Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. IV. ÚS 950/19 varoval před lpěním na NZD v každém řízení, jelikož v podstatě každé řízení, které se dotýká rodiče, se nějakým způsobem dotýká i jeho dítěte.¹³³ V této souvislosti Ústavní soud rozdělil určité kategorie řízení¹³⁴, ani ty však nejsou naprosto jednoznačné a samospasné. Soudy tak musí posoudit podstatné skutečnosti případu a určit, v jaké míře by měl být NZD zohledňován i za použití kategorií stanovených k tomuto účelu Ústavním soudem. Vzhledem k tomu je však více než zjevné, že rozhodování v těchto věcech tedy nemůže být zcela jednotné a bude na soudech vyšších instancí, aby případné excesy napravily. To nicméně není v našem právním prostředí ničím výjimečným, když tuto roli mají vyšší soudy běžně téměř ve všech věcech.

Budu pozitivní a vyjádřím zde přesvědčení, že soudy se dnes již se zásadou nejlepšího zájmu dítěte szily a ve svých rozhodnutích se jí snaží reflektovat. To však neznamená, že by tak vždy činily správně, ale pro tyto případy zde máme vyšší soudní instance a případně Ústavní soud.

¹³¹ Viz náleží Ústavního soudu ze dne 9. 5. 2018, sp. zn. IV. ÚS 2/18.

¹³² Viz náleží Ústavního soudu ze dne 14. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 950/19.

¹³³ Náleží Ústavního soudu ze dne 14. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 950/19, bod 50.

¹³⁴ Viz kapitola 4.2. této práce či body 52–53 výše zmíněného náleží.

5.2. Měl by být nejlepší zájem dítěte důvod pro neuložení nepodmíněného trestu odnětí svobody jeho rodiči? Pokud ano, pak za jakých okolností?

Pachatelé trestných činů budou jistě zastávat ve svých odvoláních, dovoláních a ústavních stížnostech názor, že nejlepší zájem jejich dítěte vyžaduje uložení mírnějšího trestu pro ně, jako rodiče. Toto přesvědčení však ve většině případů nebude relevantní. Z výše uvedených nálezů Ústavního soudu však neplyne, že by to bylo jednoznačně vyloučeno.

Za jistých okolností skutečně může být NZD pachatele důvodem pro neuložení nepodmíněného trestu odnětí svobody či alespoň jeho uložení pod dolní hranicí trestní sazby, tedy v kratší délce trvání. Tyto případy by však neměly být pravidlem, nýbrž by měly být vždy odůvodněny specifickými skutečnostmi, které se v tom kterém případě objevily. Obecně mám však za to, že Ústavní soud klade důraz na odůvodnění rozhodnutí soudů, tedy na to, aby se obecné soudy zabývaly NZD, provedly k němu dokazování a dostatečně se vyjádřily k tomu, proč nepovažují NZD za důvod pro uložení alternativního trestu či naopak proč mu v tomto konkrétním případě přednost daly.

Jak jsem již výše uvedla, Ústavní soud vymezil skutečnosti, ke kterým by mělo být primárně přihlíženo ve vztahu k NZD a ukládání trestu jeho rodiči. Jak moc však mají být tyto skutečnosti zohledněny? Když pachatel spáchá závažný trestný čin, za který se běžně ukládá trest odnětí svobody a zároveň bude jediným pečujícím rodičem, který má se svým dítětem skvělý vztah a dítě je na něm závislé z důvodů svého zdravotního stavu, bude to důvod pro uložení alternativního trestu? Lze takto dát přednost zájmu jednotlivého dítěte před zájmem společnosti, když je úlohou státu, aby chránil společnost před nebezpečnými jedinci? Z těchto důvodů se nemohu ubránit myšlence, že by hlavním kritériem mělo být to, jaký trestný čin pachatel spáchal. Když tuto mou teorii převedu na rozebírané nálezy Ústavního soudu, myslím si, že nejsem daleko od pravdy. Ústavní soud, byť to takto explicitně nevyjádřil, nespíše taky přihlíží k tomu, jaký trestný čin pachatel spáchal, v jaké fázi se trestní řízení nachází (přípravné řízení, řízení před soudem) apod.

V jednom z případů Ústavní soud přisvědčil námitkám ve vztahu k NZD, když se pachatel dopustil řízení pod vlivem alkoholu a v důsledku tohoto způsobil smrt své manželce a svému dítěti. Jeho druhé dítě tak mělo pouze jednoho zbývajícího rodiče, na kterého bylo silně fixováno. Bylo zřejmé, že pachatel není pro společnost ve vyšší míře nebezpečný, byť čin jako takový vykazuje vysokou míru společenské škodlivosti. Již v části práce týkající se tohoto

nálezu jsem uvedla, že nález na mě působí v tom smyslu, že byť se k tomuto nechtěl Ústavní soud jasně vyjádřit, nejspíše by v tomto velmi specifickém případě NZD upřednostnil.¹³⁵

V dalším ze svých rozhodnutí Ústavní soud opět vyhověl stěžovateli, když se jednalo o vazbu matky, která v nedávné době porodila a nyní měla být oddělena od svého novorozeného dítěte. Zde soudy porušily dokonce presumpci nevin, když argumentovaly mimo jiné tím, že stěžovatelka bude stejně oddělena od svého dítěte, když bude odsouzena (trestní řízení však nebylo u konce a nebylo tedy jisté, zda bude stěžovatelka nakonec uznána vinnou). Ústavní soud se především zabýval nedostatky odůvodnění, nicméně taktéž zdůraznil, že se jedná o vazbu. Tedy o stádium před vyslovením viny a odsouzením. Proč by zde tedy nemělo být přihlíženo k NZD? Ústavní soud uvedl, že by bylo potřeba se zabývat tím, zda neumístit dítě do vazby spolu s matkou, aby bylo co nejméně zasaženo do zájmů dítěte i matky. V tomto případě tedy vzhledem k nutnosti trvání vazby (zájmům společnosti) nemohl převážit NZD v tom smyslu, že by matka měla být propuštěna z vazby, přesto však měl být zohledněn.¹³⁶

V posledním z nálezů se jednalo o trestnou činnost, kdy pachatel jednal zcela úmyslně a s vědomím možných dopadů na jeho rodinu. Žádná výrazná specifika hovořící ve prospěch NZD zde nebyly a Ústavní soud tak nemohl dát přednost zájmům dítěte před potrestáním pachatele, respektive nemohl posvětit ještě větší zohlednění NZD, když již byl uložen trest pod dolní hranicí trestní sazby.¹³⁷

Z tohoto, dle mého názoru, vyplývá, že pokud se jedná o nezbytný zásah do NZD v souvislosti se závažným jednáním pachatele, u kterého hrozí, že svou trestnou činnost bude opakovat a bude opakovaně ohrožovat společnost za situace, kdy si tohoto jednání byl předem vědom, neměl by být NZD štítem před uložením přísnějšího trestu, případně uvalením vazby. Výjimku však nejspíše budou tvořit případy, kdy zde bude velmi specifická rodinná situace pachatele či poměry jeho nezletilého dítěte, které budou striktně vyžadovat fyzickou přítomnost pachatele v jeho životě. Nicméně vždy je to podmíněno skutečnou potřebou takto přísně potrestat pachatele v souvislosti s vysokou mírou společenské škodlivosti jeho jednání, jelikož v opačném případě, kdy by postačoval k účinnému potrestání trest mírnější, nesmí být nepodmíněný trest uložen, což však koresponduje i s obecnými pravidly pro ukládání trestů.

¹³⁵ Viz kapitola 2. Nález Ústavního soudu ze dne 7. 8. 2017, sp. zn. II. ÚS 2027/17.

¹³⁶ Viz kapitola 3. Nález Ústavního soudu ze dne 9. 5. 2018, sp. zn. IV. ÚS 2/18.

¹³⁷ Viz kapitola 4. Nález Ústavního soudu ze dne 14. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 950/19.

Obecně jsem spíše nabyla přesvědčení, že nejlepší zájem dítěte je jakási polehčující okolnost, ke které budou soudy přihlížet při výměře konkrétního trestu. Když se zaměřím na podmínky, které klade Ústavní soud v souvislosti se zohledňováním NZD na nutnou specifickou přírodu, je těžké si představit, že by se vyskytlo větší množství případů, které by tyto podmínky naplnilo. Pokud by se však takový případ objevil, kde by se vyskytly opravdu mimořádné skutečnosti, které by odůvodňovaly rozhodnutí o alternativním trestu, tedy rozhodnutí o dání přednosti nejlepšímu zájmu dítěte před nepodmíněným trestem odnětí svobody, soudy by měly této možnosti využít a Ústavní soud by to za předpokladu řádného odůvodnění nejspíše posvětil. Prostor pro uplatnění NZD pak sledávám zejména v souvislosti s mimořádným snížením trestu pod dolní hranici trestní sazby, kdy za předpokladu uložení trestu v délce trvání do tří let je možné uložit trest podmíněný, což v konečném důsledku může být v souladu s NZD, když rodič/pachatel nebude odloučen od svého dítěte.

Zdůraznila jsem to ve své práci již mnohokrát, nicméně vzhledem k tomu, že Ústavní soud na tuto skutečnost klade rovněž důraz, uvedu to zde v závěru opětovně. Vše, co bylo uvedeno a všechny pravidla a faktory pro aplikaci NZD jsou nepodmínečně spjaty s řádným odůvodněním soudních rozhodnutí. I za situace, kdy by zde důvod pro upřednostnění NZD nebyl, musí být z odůvodnění patrné, že se touto problematikou soud zabýval.

6. Závěr

Tato práce směřuje jak do práva ústavního, tak trestního či rodinného. Za cíl si kladla pokusit se z dostupných zdrojů, zejména z vybraných nálezů Ústavního soudu, zhodnotit, zda by měl být NZD důvodem pro neuložení nepodmíněného trestu odnětí svobody, respektive jaké podmínky jsou na tento postup kladeny a jaká je aktuální rozhodovací praxe Ústavního soudu v těchto věcech. V této souvislosti jsem dospěla k závěru, že nejlepší zájem dítěte by měl být podstatným hlediskem, ke kterému musí soudy při ukládání trestu přihlížet. Ústavní soud pak klade ve vztahu k NZD vysoké požadavky na odůvodnění rozhodnutí obecných soudů. Nemyslím si však, že by z analyzované judikatury Ústavního soudu či z dostupných právních dokumentů a odborných publikací bylo možné jednoznačně dovodit závěr, že by měl být NZD vždy důvodem pro neuložení nepodmíněného trestu odnětí svobody. Nejlepší zájem dítěte se bude v rozhodnutích soudů i ve světle rozhodovací praxe Ústavního soudu spíše vyskytovat jako polehčující okolnost, která sníží celkovou výměru trestu. Není však také *a priori* vyloučeno uložit trest alternativní k nepodmíněnému trestu odnětí svobody za předpokladu, že si to vyžádají velmi specifické okolnosti případu.

V první kapitole jsem se věnovala vymezení nejlepšího zájmu dítěte a také zohlednění nejlepšího zájmu dítěte při ukládání trestu v intencích TZ. Důraz jsem kladla zejména na zakotvení NZD v právní úpravě a judikatuře soudů, přičemž nemohla být opomenutá ani podkapitola věnující se pojetí nejlepšího zájmu dítěte z pohledu Výboru pro práva dítěte.

Druhá až čtvrtá kapitola byla věnována jednotlivým nálezům Ústavního soudu (sp. zn. II. ÚS 2027/17, sp. zn. IV. ÚS 2/18, sp. zn. IV. ÚS 950/19). V rámci těchto kapitol byl vždy nastíněn skutkový stav a průběh řízení před obecnými soudy, přičemž následně jsem se pokusila vyzdvihnout podstatné myšlenky nálezu a jejich vliv na posuzovanou problematiku. Na konci každé této kapitoly jsem uvedla částečné shrnutí, které obsahovalo postoj Ústavního soudu k dané věci, na co kladl Ústavní soud důraz a mé hodnocení toho, jakým způsobem pracoval s principem NZD.

Pátá kapitola je pak již zaměřena na zodpovězení dvou základních otázek, které jsem si kladla za cíl. Analýza rozhodovací praxe Ústavního soudu mě však nevede k jednoznačnému závěru. Judikatura Ústavního soudu v těchto věcech není dosud natolik rozsáhlá, aby bylo možné závěry dostatečně zobecnit a nejspíše se bude nadále vyvíjet. Nejlepší zájem dítěte je natolik rozsáhlý, že je obtížné si představit, jaké variace problematiky NZD v souvislosti

s trestem odnětí svobody rodiče se mohou cestou ústavních stížností k Ústavnímu soudu dostat. Také na tomto bude záležet další vývoj rozhodovací praxe Ústavního soudu v těchto věcech.

I po zpracování této práce a s vědomím všeho výše uvedeného nedokážu jednoznačně říci, zda se přikláním k variantě Ústavního soudu, resp. k závěrům, ke kterým jsem došla v rámci páté kapitoly nebo bych uvítala vstřícnější přístup a větší přihlížení k zájmům dítěte. Klady i zápory vidím u obou variant a nezbývá mi než vyjádřit přání, aby soudy rozhodovaly v těchto citlivých záležitostech důkladně a s respektem ke všem zúčastněným, ať se již jedná o obžalovaného, jeho rodinu či osoby trestným činem poškozené. Nejlepší zájem dítěte by tak mohl sloužit jako korektiv pro odstranění zjevných nespravedlností.

7. Seznam použitých zdrojů

7.1. Monografie a komentářová literatura

BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, 608 s.

ČERVÍNEK, Zdeněk. *Metoda proporcionality v praxi Ústavního soudu*. Praha: Leges, 2021, 258 s.

DUŠKOVÁ, Šárka a kol. *Úmluva o právech dítěte. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2021, 705 s.

HUSSEINI, Faisal a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2021, 1451 s.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 8. vydání. Praha: Leges, 2022, 1040 s.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. Komentář*. 8. vydání. Praha: Leges, 2020, 1358 s.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2020, 1205 s.

KÜHN, Zdeněk a kol. *Listina základních práv a svobod. Velký komentář*. Praha: Leges, 2022, s. 1664.

MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek IV, § 655-975*. Praha: Leges, 2016.

ONDŘEJEK, Pavel. *Princip proporcionality a jeho role při interpretaci základních práv a svobod*. Praha: Leges, 2012, 224 s.

Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 14 z roku 2013 k právu dítěte na uplatňování jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska.

Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 12 z roku 2009 o právu dítěte být vyslechnuto.

ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, 350 s.

7.2. Právní předpisy a soft-law

Deklarace práv dítěte vyhlášená Valným shromážděním OSN v New Yorku dne 20. 11 1959.

Rezoluce Ekonomické a sociální rady OSN, Progress and prospect of repatriation, resettlement and immigration of refugees and displaced persons ze dne 24. 8. 1948, E/RES/157 (VII), dokument E/1027.

Listina základních práv Evropské unie, vyhlášená dne 12. 12. 2007 Evropským parlamentem, Radou a komisí. Úř. věst. C 303, 14. 12. 2007.

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.).

Úmluva o právech dítěte (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.).

Usnesení ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Usnesení evropského parlamentu ze dne 13. 3. 2008 o specifické situaci žen ve věznici a dopadu uvěznění rodičů na společenský a rodinný život (2007/2116(INI)).

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Všeobecná deklarace lidských práv, schválená Valným shromážděním OSN dne 10. 12. 1948 usnesením č. DE01/48.

Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, Ministerstva spravedlnosti, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

7.3. Články v odborných časopisech

HUSSEINI, Faisal. Nejlepší zájem dítěte jako faktor pro neuložení nepodmíněného trestu odnětí svobody jeho rodiči. *Soudní rozhledy*. 2020, roč. 26, č. 6, s. 198.

LUŽNÁ, Romana. Nejlepší zájem dítěte. *Rodinné listy*. 2017, roč. 7, č. 10, s. 18-23.

WESTPHALOVÁ, Lenka, ŠÍNOVÁ, Renáta. Nejlepší zájem dítěte. *Právník*. 2019, roč. 158, č. 12, s. 1091-1108.

7.4. Judikatura

Nález Ústavního soudu ze dne 20. 2. 2007, sp. zn. II. ÚS 568/06.

Nález Ústavního soudu ze dne 30.12.2014, sp. zn. I.ÚS 1554/14.

Nález Ústavního soudu ze dne 7. 8. 2017, sp. zn. II. ÚS 2027/17.

Nález Ústavního soudu ze dne 8. 8. 2017, sp. zn. II. ÚS 22/17.

Nález Ústavního soudu ze dne 20. 12. 2017, sp. zn. I. ÚS 3296/17.

Nález Ústavního soudu ze dne 9. 5. 2018, sp. zn. IV. US 2/18.

Nález Ústavního soudu ze dne 31. 12. 2018, sp. zn. II. ÚS 2344/18.

Nález Ústavního soudu ze dne 17. 5. 2019, sp. zn. II. ÚS 4247/18.
Nález Ústavního soudu ze dne 14. 1. 2020, sp. zn. I. ÚS 3241/19.
Nález Ústavního soudu ze dne 14. 4. 2020, sp. zn. IV. ÚS 950/19.
Rozsudek ESLP ze dne 26. 10. 2006, *Wallová a Walla proti České republice*, č. 23848/04.
Rozsudek ESLP ze dne 1. 2. 2007, *Nazarenko proti Lotyšsku*, č. stížnosti 37862/02.
Rozsudek ESLP ze dne 6. července 2010, *Neulinger a Shuruk proti Švýcarsku*, č. 41615/07.
Rozsudek ESLP ze dne 18. 10. 2011, *Lyubenov proti Bulharsku*, č. 13786/04.
Rozsudek ESLP ze dne 17. 7. 2014, *T. proti České republice*, č. stížnosti 19315/11.
Rozsudek ESLP ze dne 10. 2. 2015, *Penchevi proti Bulharsku*, č. 77818/12.
Rozsudek SDEU ze dne 6. 6. 2013, *MA a další*, C-648/11 (v el. sb. rozh.).
Rozsudek velkého senátu SDEU ze dne 10. 5. 2017, *Chavez-Vilchez a další*, C-133/15 (v el. sb. rozh.).
Rozsudek velkého senátu SDEU ze dne 12. 3. 2019, *Tjebbes a další*, C-221/17 (v el. sb. rozh.).
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 4. 2017, sp. zn. 6 Tdo 353/2017.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2018, sp. zn. 11 Tdo 1361/2018.

7.5. Internetové zdroje

HOFSCHNEIDEROVÁ, Anna. Praktický průvodce nejlepším zájmem dítěte. Liga lidských práv [online], 2016, 107 s. Dostupné na: <https://lp.cz/blog/prakticky-pruvodce-nejlepsim-zajmem-ditete/>.

Mezinárodní vězeňské společenství, z.s. [online]. Praha: Mezinárodní vězeňské společenství [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: <https://mvs.cz/>.

SENETOVÁ, Nikola. *Právo styku rodiče zbaveného osobní svobody s nezletilým dítětem*[online]. E-pravo.cz, 2018 [cit. 11. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/pravo-styku-rodice-zbaveneho-osobni-svobody-s-nezletilym-ditetem-107985.html?mail>.

ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. *Šárka Dušková, Kamila Kouřilová, Anna Hofschneiderová – Úmluva o právech dítěte. Komentář* [online]. Advokátní deník, 2. 11. 2021 [cit. 8. 2. 2023]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2021/11/02/sarka-duskova-kamila-kourilova-anna-hofschneiderova-umluva-o-pravech-ditete-komentar/>.

Úřad vysokého komisaře OSN pro lidská práva – Regionální úřadovna pro Evropu. *Práva ohrožených dětí mladších tří let – ukončení jejich umístění do ústavní péče*. Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/dokumenty/>.

7.6. Sborníky

Council of Europe. *The best interests of the child – A dialogue between theory and practice*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2016, 159 s.

JÍLEK, Dalibor. Jak porozumět nejlepším zájmům dítěte. In: JÍLEK, Dalibor, POŘÍZEK, Pavel (eds.). *Pobyt cizinců: vybrané právní problémy*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2014, s. 303-332.

Abstrakt

Tato diplomová práce nabízí vhled do problematiky nejlepšího zájmu dítěte v souvislosti s odsouzením rodiče k trestu odnětí svobody. Nejlepší zájem dítěte, jakožto neurčitý právní pojem, vyžaduje podrobný rozbor a pozornost judikatury soudů. Dosud není jednoznačně stanoveno, zda by měl nejlepší zájem dítěte odůvodňovat uložení jiné sankce než nepodmíněného trestu odnětí svobody. V této práci jsou analyzována relevantní rozhodnutí Ústavního soudu. Nechybí zde ani právní dokumenty zakotvující nejlepší zájem dítěte, či s ním souvisejí publikace. První kapitola je věnována přehledu právní úpravy, vymezení pojmů a pohledu Výboru pro práva dítěte. Druhá až čtvrtá kapitola se pak zabývá jednotlivými nálezy Ústavního soudu a následně v kapitole páté se již pokouším nalézt odpovědi na otázky, zda soudy zohledňují nejlepší zájem dítěte a zda by měla být tato zásada důvodem pro neuložení nepodmíněného trestu odnětí svobody. Ústavní soud nastavil jistá pravidla, které by měly být zohledněny v rámci rozhodování soudů a také vymezil pomocná kritéria pro rozhodování v těchto věcech. Ani Ústavní soud však neposkytl jednoznačnou odpověď na otázku, zda má dostat přednost nejlepší zájem dítěte nebo zájem společnosti na potrestání pachatele. Ve svých nálezech se Ústavní soud mnohdy kloní spíše na stranu zájmu společnosti před jednotlivcem, nicméně ani Ústavní soud nevyklučuje možnost uložení alternativního trestu či trestu v kratší délce trvání.

Klíčová slova

Nejlepší zájem dítěte, dítě, rodič, nepodmíněný trest odnětí svobody, vazba, Úmluva o právech dítěte, Výbor pro práva dítěte, nález Ústavního soudu, ukládání trestů, Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 14 z roku 2013.

Summary

This Master's thesis provides insight into the best interests of the child in the context of a parent's sentencing. The best interests of the child, as a vague legal concept, requires detailed analysis and attention to the case law of the courts. It has not yet been clearly established whether the best interests of the child should justify the imposition of a sanction other than an unconditional prison sentence. The relevant decisions of the Constitutional Court are analysed in this thesis. It also includes the legal documents enshrining the best interests of the child or related publications. The first chapter is devoted to an overview of the legislation, the definition of terms and the perspective of the Committee on the Rights of the Child. The second to fourth chapters deal with individual judgments of the Constitutional Court and then in chapter five I try to find answers to the questions whether the courts take into account the best interests of the child and whether this principle should be a reason for not imposing an unconditional prison sentence. The Constitutional Court has set out certain rules that should be taken into account in the courts' decision-making and has also set out subsidiary criteria for deciding such cases. However, even the Constitutional Court has not provided an unequivocal answer to the question of whether the best interests of the child or the interests of society in punishing the offender should take precedence. In its rulings, the Constitutional Court has often tended to side with the interests of society over the individual, but the Constitutional Court has not ruled out the possibility of imposing alternative sentences or sentences of a shorter duration.

Keywords

Best interests of the child, child, parent, unconditional imprisonment, detention, Convention on the Rights of the Child, Committee on the Rights of the Child, Constitutional Court judgment, sentencing, Committee on the Rights of the Child General Comment No. 14 of 2013.